

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут публічного управління
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

ХОЛОДНЮК Назарій Павлович

**Діяльність державних та недержавних інститутів
у процесах соціальної адаптації вимушених
переселенців в Україні. / Activities of state and
non-state institutions in the processes of social
adaptation of internally displaced persons in
Ukraine**

спеціальність: 281 - Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма - Державна служба

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ДСПУАзм-21
Н. П. Холоднюк

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Н. М.
Кривокульська

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"24" серпня 2022 р.

Завідувач кафедри

М. М. Шкільняк

ТЕРНОПІЛЬ - 2022

АНОТАЦІЯ

Холоднюк Н.П. Діяльність державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні. – Рукопис.

Дослідження на здобуття ступеню вищої освіти «магістр» за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування" освітньої програми «Державна служба». – Західноукраїнський національний університет. – Тернопіль, 2022.

Робота присвячена дослідженню процесу діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

У першому розділі розглянуто теоретичні основи діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

У другому розділі проаналізовано чинну практику діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

У третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення практики діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

Робота розміщена на 56 сторінках, включає три розділи, список використаних джерел із 44 позицій, 22 рисунки і 10 таблиць.

ANNOTATION

Holodnyuk N.P. Activities of state and non-state institutions in the processes of social adaptation of forced migrants in Ukraine. – Manuscript.

Research for obtaining the degree of higher education "master" in "Public administration" educational program "Civil Service". – West Ukrainian National University. – Ternopil, 2022.

The work is devoted to the study of the process of activity of state and non-state institutions in the processes of social adaptation of forced migrants in Ukraine.

The first section deals with the theoretical foundations of the activity of state and non-state institutions in the processes of social adaptation of forced migrants in Ukraine are considered.

In the second section an the current practice of state and non-state institutions in the processes of social adaptation of forced migrants in Ukraine is analyzed.

In the third section the directions of improvement of the practice of state and non-state institutions in the processes of social adaptation of forced migrants in Ukraine is analyzed.

The work is on 56 pages, includes three sections, a list of used sources with 44 items, 22 figures and 10 tables.

ЗМІСТ

| | |
|---|----------|
| ВСТУП..... | 3 |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ | |
| 1.1. Зміст соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні..... | 6 |
| 1.2. Об’єктивна необхідність реалізації діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.. | 11 |
| Висновки до розділу 1..... | 17 |
| РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В РЕГІОНІ | |
| 2.1. Аналіз організаційно-функціональних основ діяльності досліджуваного державного органу..... | 18 |
| 2.2. Оцінка використовуваних державним органом інструментів соціальної адаптації вимушених переселенців в Тернопільському регіоні..... | 23 |
| 2.3. Зовнішні фактори впливу на соціальну адаптацію вимушених переселенців в Тернопільському регіоні та на діяльність державного органу.. | 29 |
| Висновки до розділу 2..... | 36 |
| РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В РЕГІОНІ | |
| 3.1. Вдосконалення інституційного супроводу діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні..... | 37 |
| 3.2. Вдосконалення інструментарію діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні | 42 |
| Висновки до розділу 3..... | 47 |
| Висновки..... | 48 |
| Список використаних джерел..... | 49 |
| Додатки..... | 57 |

Вступ

Актуальність проблеми. «Після окупації і анексії Криму та початку українсько-російської гібридної війни на сході України перед українським суспільством постали нові виклики. Наше суспільство опинилося в абсолютно новій для себе ситуації, коли насильницький конфлікт став частиною нашого життя» [34].

«В Україні відбулися безпрецедентні для сучасного цивілізованого світу явища – іноземна інтервенція, окупація, масові порушення прав людини, тероризм та антитерористична операція (АТО). Мільйони наших співгромадян змушені були виїхати з окупованих чи небезпечних територій. Більшість місцем свого нового проживання вибрали Україну. Вони вимушені були залишити свої домівки, щоб зберегти власне життя та життя близьких, щоб уникнути насилля та політично мотивованого переслідування за свої переконання. Перед внутрішніми переселенцями постала серйозна проблема адаптації до нових умов життя» [70].

Вказані вище події та сучасні умови війни з РФ спричинили появу внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що вимагає активної роботи в цьому напрямі й участі представників державних і недержавних інститутів. Отже, тема «Діяльність державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні» є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень і наукових праць. Різні аспекти діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні досліджували: В.Вишньовський, Н.Мазіна, О.Макарова, М.Малиха, О.Міхеєва, В.Надрага, П.Путінцев, Ю.Пащенко, І.Тітар, Д.Ходот та ін. Однак, сьогодні важливо, щоб така діяльність була синхронізована і однонапрямлена. Крім того, необхідно, щоб у цій діяльності брали участь не тільки державні органи і органи місцевого самоврядування, а й територіальні громади, органи самоорганізації населення, місцеві жителі, самі внутрішньо переміщені особи (ВПО, переселенці). Це посилює актуальність теми роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретичних положень і вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

Для досягнення мети кваліфікаційної роботи розв'язувались такі **завдання:**

- розкрити зміст соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні;
- обґрунтувати об'єктивну необхідність реалізації діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні;
- провести аналіз організаційно-функціональних основ діяльності досліджуваного державного органу;
- здійснити оцінку використовуваних державним органом інструментів соціальної адаптації вимушених переселенців в Тернопільському регіоні;
- систематизувати і оцінити вплив зовнішніх факторів на соціальну адаптацію вимушених переселенців в Тернопільському регіоні та на діяльність державного органу;
- визначити напрями вдосконалення інституційного супроводу діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні;
- напрацювати рекомендації щодо вдосконалення інструментарію діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є процес діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні, в тому числі, в Тернопільському регіоні.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні і практичні аспекти діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні, в тому числі, в Тернопільському регіоні.

У ході дослідження використовувались такі **методи:** системний аналіз (для обґрунтування того, що соціальна адаптація вимушених переселенців в

Україні є процесом, який вимагає участі у ньому державних і недержавних інститутів – розділ 1); порівняльний аналіз (для аналізу існуючого стану соціальної адаптації вимушених переселенців та участі у ньому різних інститутів – розділ 1); структурний аналіз (для напрацювання рекомендацій щодо вдосконалення діяльності із соціальної адаптації вимушених переселенців – розділи 2, 3); факторний аналіз (для виявлення чинників, що обумовили появу ВПО – розділи 1, 2).

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у розвитку теоретичних основ процесу діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні, в тому числі, в Тернопільському регіоні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розвинуті теоретичні положення та сформовані практичні рекомендації щодо вдосконалення діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців можуть бути використані у роботі досліджуваного державного органу, територіальних громад, зокрема, Тернопільської міської територіальної громади.

Апробація. За результатами дослідження опубліковано дві тези доповідей на таких всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України» (Тернопіль, 31.05.2022р.) та «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін» (Полтава, 27.10.2022р.) [71-72].

Структура та обсяг роботи. Робота розміщена на 56 сторінках, включає три розділи, список використаних джерел із 83 позицій, 26 рисунків і 2 таблиці, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ

1.1. Зміст соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні

«Агресія Росії проти України, результатом якої стала втрата нею Кримського півострова, оголила ряд серйозних економічних та соціальних проблем і одночасно породила нові. Після виснажливого протистояння на Майдані і боротьби з попереднім режимом влади, яке здійснило негативний вплив на ситуацію в країні, анексія Криму та військово-вотргнення Росії в південно-східну Україну стали причинами формування соціально-економічних загроз, що переросли в надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру» [59].

Поява внутрішньо переміщених осіб (ВПО) через вказані вище події та через сьогодишню війну з РФ і активні бойові дії є серйозним проблемним питанням для України та її регіонів, яке вимагає системного вирішення, активної участі стейкхолдерів (зацікавлених сторін).

Зміст поняття «внутрішньо переміщені особи» розкриває табл. 1.1. У таблиці наведені основні підходи науковців до трактування цього поняття, які систематизовані у літературному джерелі [59].

Таблиця 1.1

Зміст поняття «внутрішньо переміщені особи»

| № | Зміст поняття |
|----------|--|
| 1 | 2 |
| 1 | М. Ніколайчук зауважує, що внутрішньо переміщені особи – це специфічна цільова група реалізації міграційної політики, якій притаманні різноманітні ознаки, детерміновані особливими потребами, особистісними характеристиками та впливами зовнішнього середовища |
| 2 | Г. Гудвін-Гілл визначає ВПО як осіб, котрі змушені раптово втікати зі своїх будинків у великих кількостях у результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і перебувають на території власної країни. Ототожнюючи поняття “внутрішньо переміщена особа” та “переселенець”, автор підкреслює, що фактично ВПО – це особи, які підпадають під визначення “вимушені переселенці”, але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються в країні своєї громадянської належності й можуть користуватися її захистом |

| 1 | 2 |
|---|---|
| 3 | Р. Наджафгулієв зазначає, що під поняттям “внутрішньо переміщена особа” слід розуміти, особу, яка є громадянином своєї держави, але змушена покинути місце постійного проживання і переселитися в інше місце в результаті військової агресії, стихійного або техногенного лиха |
| 4 | М. Сірант зазначає, що особи, переміщені всередині країни, – це люди чи групи людей, які були вимушені покинути свої домівки, щоб урятуватися від збройних конфліктів, проявів насильства, або масових порушень прав людини |
| 5 | М. Малиха визначає внутрішньо переміщених осіб, як громадян держави, які через військові дії та їх наслідки змушені покинути постійне місце проживання задля забезпечення свого життя, при цьому не перетинаючи межі державного кордону |
| 6 | А. Путінцев вважає що вимушено внутрішньо переміщені особи – це особи, або група осіб, які змушені покинути своє місце проживання в результаті ускладнення політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці з метою уникнення порушень прав людини, воєнного конфлікту, жорстокого поводження і потребують правового та соціального захисту держави. Беручи до уваги визначення поняття “внутрішньо переміщені особи”, варто зробити акцент на тому, що останніх заведено також називати «вимушеними переселенцями» або просто “переселенцями”. |

Примітка. Сформовано на основі джерела [59]

Свій погляд на питання ВПО, аспектів роботи з ними, зокрема, на питання адаптації переселенців, мають різні науки (рис. 1.1).

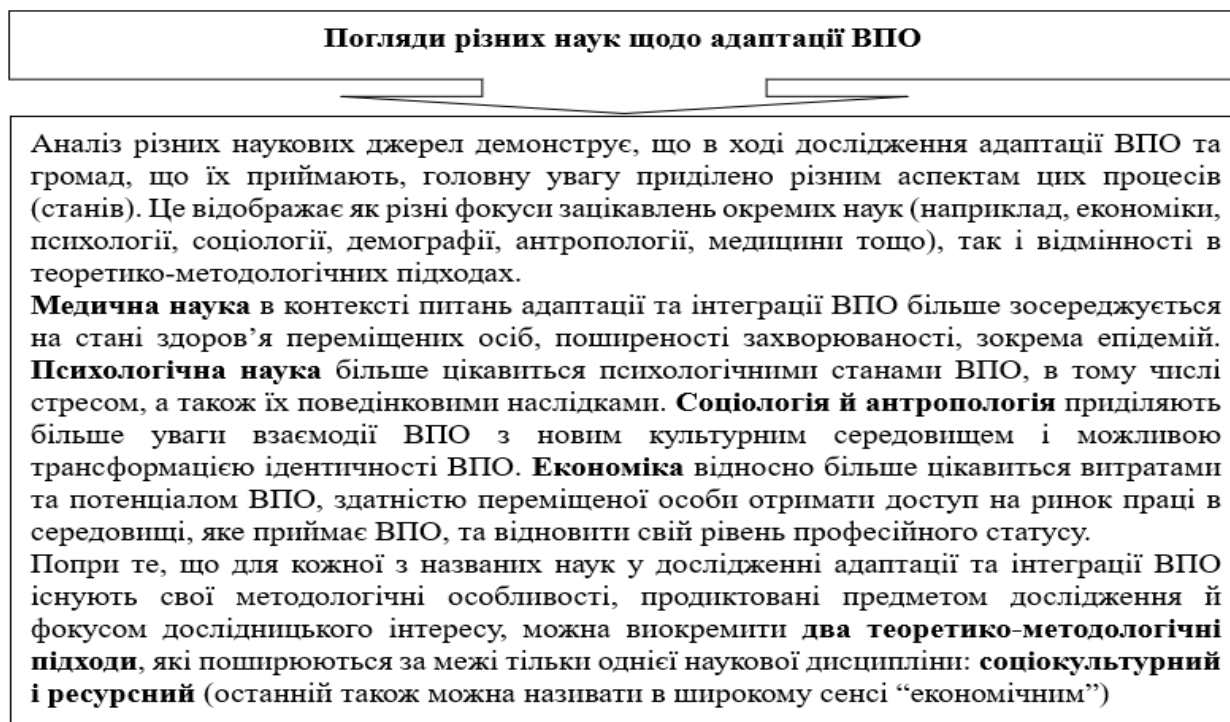


Рис. 1.1. Погляди різних наук щодо адаптації ВПО

Примітка. Сформовано на основі джерела [59]

З позиції правової науки вкажемо на те, що «у 2014 р. прийнято Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”, згідно з яким внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру»» [5].

Зміст соціокультурного і ресурсного підходів розкриває рис. 1.2.

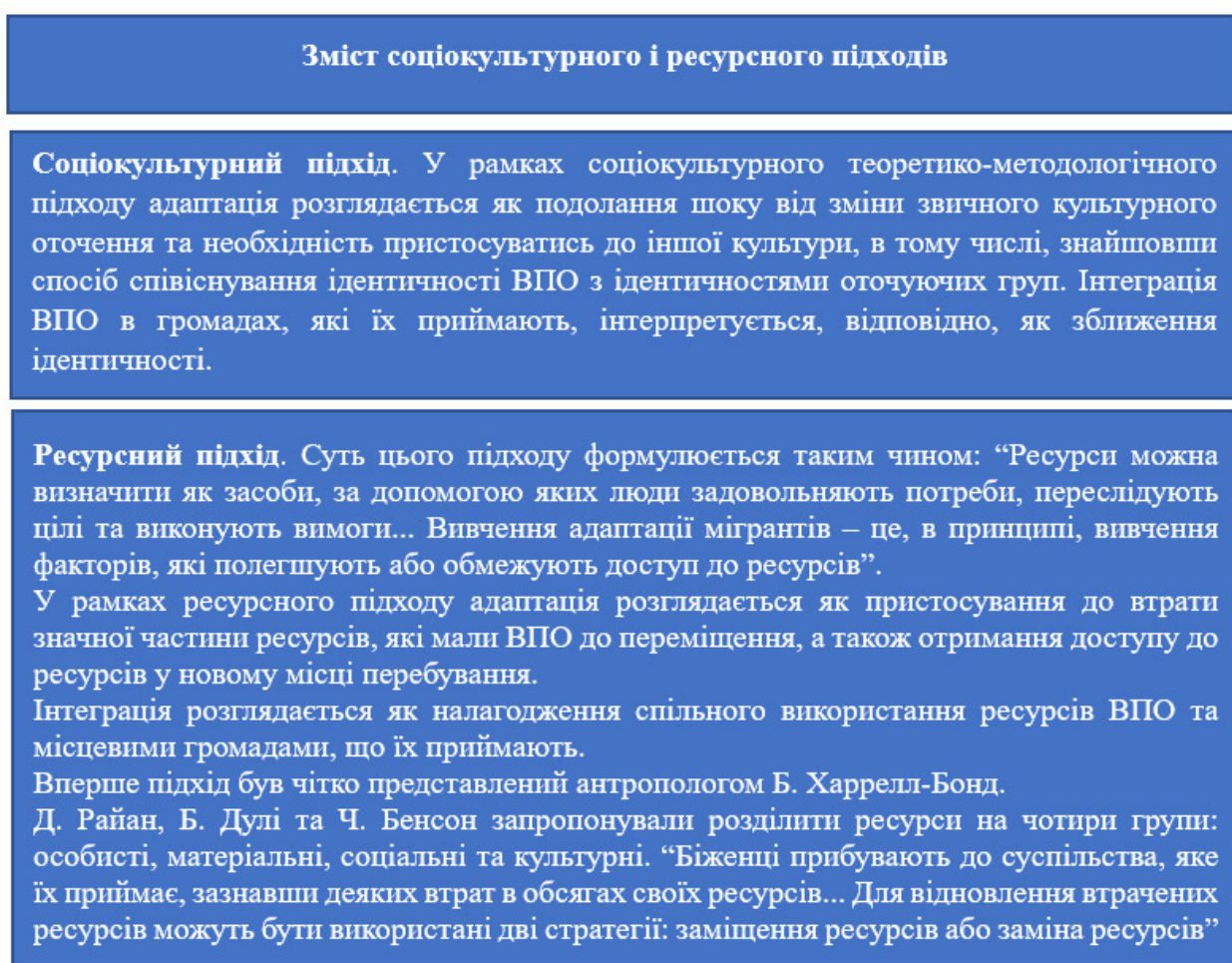


Рис. 1.2. Зміст соціокультурного і ресурсного підходів до адаптації ВПО

Примітка. Сформовано на основі джерела [59]

Доповнюючи інформацію, представлену на рис. 1.2, скористаємось тезою А. Путінцева наступного змісту: «в цілому можна виокремити такі виміри адаптації ВПО у рамках:

- соціокультурного підходу – подолання психологічного стресу, викликаного фактом переміщення до нового місця проживання;

- ресурсного підходу – отримання інформації щодо наявності та розташування в новому місці проживання ресурсів, які необхідні для підтримання “життєдіяльності” (житла, продуктів харчування, джерел доходів (заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, соціальних виплат), медичного обслуговування, освітніх закладів, транспорту та комунікацій тощо)» [50].

Крім того, І. Тітар «вважає, що з погляду ресурсного підходу адаптація охоплює процес повернення втрачених ресурсів або отримання нових, як-от: житла, іншого нерухомого та рухомого майна, комунальної інфраструктури, ринку праці, дружніх, сімейних та інших соціальних зв'язків тощо. З погляду соціокультурного підходу поняття «адаптація» пов'язане зі стресом від зміни місця проживання та потребою пристосувати свій спосіб життя до нових умов» [67].

Питання соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні вимагає розкриття змісту дефініції «вимушені переселенці» та виокремлення можливих стратегій їх адаптації (рис. 1.3).

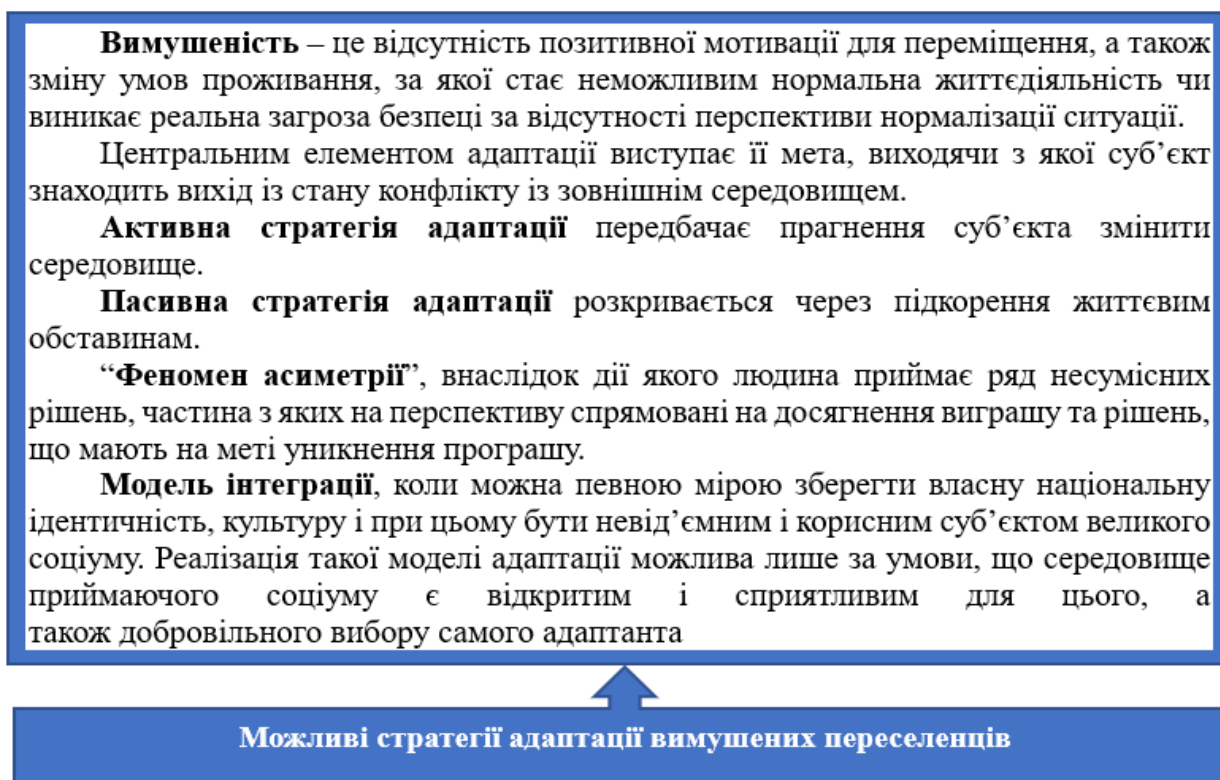


Рис. 1.3. Варіанти можливих стратегій адаптації вимушених переселенців
Примітка. Сформовано за [59; 81]

Стан і успіх соціальної адаптації ВПО та їх інтеграції залежить від того як швидко люди призвичаюються до нових ситуацій і обставин життя й діяльності.

Як вказує А.Путінцев «адаптація є складним, багатограним процесом пристосування мігрантів до нового соціокультурного середовища та приймаючого соціуму до новоприбулих осіб, їх соціально-економічних, культурних потреб тощо. Таким чином, суб'єктами адаптації виступають, з одного боку, іммігранти чи внутрішньо переміщені особи, а з іншого – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, різноманітні соціальні інститути, а також місцеві мешканці та представники інших груп і національних меншин» [59].

«Типовим тлумаченням соціальної адаптації є розуміння її як історично зумовленої практичної діяльності, основний зміст якої становить пристосування людини до умов, форм та способів суспільного життя і перетворення конкретного соціального середовища відповідно до потреб взаємодіючих сторін. Такий характер діяльності людини виходить за межі біологічної адаптації: людина трансформує соціальне навколишнє середовище, пристосовуючи його до своїх біосоціальних і специфічно соціальних потреб» [15].

«Інтеграція - соціальний, економічний та політичний процес, завдяки якому відмінні ідентичності різних груп, до певної міри зберігаючись й сприймаючись іншими, вливаються у головне русло суспільства. Інтеграція мігрантів є явищем, яке важко піддається управлінню. Вона є результатом сукупності виборів і рішень, прийнятих індивідом, який не ставить перед собою мету «інтегруватися». Водночас політика інтеграції, що здійснюється певним державними інститутами, далеко не завжди призводить до бажаних результатів» [65].

Питання соціальної адаптації та соціальної інтеграції ВПО у життя територіальних громад сьогодні посилились через війну з РФ і воєнні дії.

«Окрім базового стресу від війни та переміщення, у ВПО виникають додаткові специфічні проблеми. Зокрема, це питання, пов'язані із втратою і відновленням документів, що посвідчують особу, відсутністю житла, роботи, особливостями реалізації права на соціальний захист, отримання медичних послуг тощо. Одночасний комплексний вплив цих факторів може призвести до функціональної дезадаптації ВПО (повної або часткової непристосованості особистості до умов навколишньої дійсності), яка з часом має ризик поширитися і на професійну та соціальну сфери життєдіяльності, поглибити особистісну та соціальну кризу. Вчасне закриття зазначених потреб є основою для швидкої та ефективної адаптації внутрішньо переміщених осіб до життя у новій громаді та інтеграції в новому середовищі» [75].

Усе вказане вище вимагає побудови спільної, синхронної діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

1.2. Об'єктивна необхідність реалізації діяльності державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні

Питання соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні вимагають спільної діяльності державних та недержавних інститутів.

Головним суб'єктом регулювання процесу соціальної адаптації ВПО є держава. Саме вона повинна приймати довго-, середньо- і короткострокові управлінські рішення щодо реалізації управлінського та іншого впливу.

«Довгострокове рішення може вважатися досягнутим тоді, коли переміщені особи всередині країни більше не потребують будь-якої допомоги або захисту, пов'язаних із їх переміщенням, і можуть користуватися своїми природними правами без дискримінації у зв'язку з їх переміщенням. Цей обов'язок держава має виконати незалежно від того, коли закінчився конфлікт, або якщо він досі активний» [64].

Можна виокремити такі основні форми стратегічного (довгострокового) вирішення проблем ВПО (рис. 1.4).

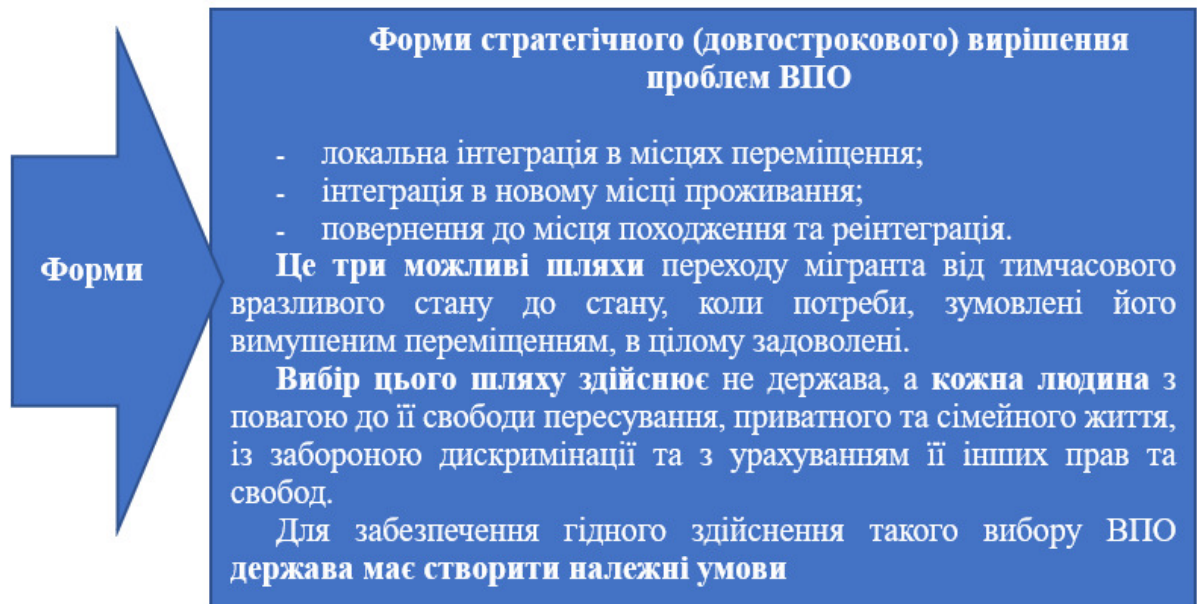


Рис. 1.4. Основні форми стратегічного (довгострокового) вирішення проблем ВПО


Примітка. Сформовано за [64]

Переважно, характер довгострокового регулювання мають законодавчі і нормативно-правові акти (рис. 1.5).

Доповнюючи рис. 1.5, скористаємось тезою Н.Корпач, яка вважає, що «в Україні створено нормативну основу та інституційний механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб... На жаль, внаслідок відсутності ефективної координації дій, спрямованих на вирішення проблем вимушених переселенців, у законодавстві залишаються численні прогалини та неузгодженості» [22].

У літературному джерелі [57] зазначено, що «на рівні держави варто прописати, що «на час воєнного стану внутрішньо переміщеними особами також вважаються громадяни України, які самостійно або в рамках евакуаційних заходів переміщуються в інші регіони України, в яких не ведуться активні бойові дії. Перелік таких регіонів повинен визначатися Кабінетом Міністрів України та оперативно змінюватися в залежності від ситуації. Усі інші питання повинні регулюватися на місцевому рівні окремими наказами органів місцевого

самоврядування та обласних державних адміністрацій. Зокрема, це стосується обсягу гарантій, які може надати приймаюча громада, особливостей обліку та перевірки таких осіб тощо. Натомість, мінімум таких гарантій, повинен відповідати життєво важливим потребам (житло, медичні послуги, відновлення документів, правова допомога, психологічна реабілітація тощо). Позиція щодо визначення окремих аспектів статусу внутрішньо переміщених осіб на місцевому рівні обумовлена тим, що в умовах воєнного стану функціональні можливості місцевої влади на пряму залежать від оперативної ситуації в регіоні... Усі процедурні аспекти варто врегулювати на рівні нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування» [57].



Законодавча і нормативно-правова база

Основними (але далеко не єдиними) нормативно-правовими актами, які регулюють теперішню практику взяття на облік внутрішньо переміщених осіб, нарахування їм допомоги та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, є:

Закони України:

- Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;
- Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України»;
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»;

Постанови Кабінету Міністрів України:

- «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» (№ 505);
- «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» (№ 509).

На сьогодні Міністерством соціальної політики розроблена «Дорожня карта для осіб, переміщених в межах країни для вирішення питань постановки на облік та надання адресної допомоги» за підтримки Програми розвитку ООН.


Для вимушених переселенців та їх сімей розроблений «Шлях переселенця», в якому покроково надається інформація про отримання першочергових потреб.

Рис. 1.5. Законодавчі і нормативні акти щодо вирішення проблем ВПО

Примітка. Сформовано за [22]

Доповнюючи і деталізуючи рис. 1.5, вкажемо на те, що «згідно із статтею 2 Закону України „Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні» [7].

Соціальні аспекти правового регулювання державної підтримки ілюструє рис. 1.6.



Соціальні аспекти правового регулювання державної підтримки

З метою соціальної підтримки внутрішньо переміщених сімей (осіб) у жовтні 2014 року Урядом прийнято постанову № 505 „Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг”.

Соціальний захист малозабезпечених сімей внутрішньо переміщених осіб, в тому числі багатодітних, забезпечується шляхом надання їм допомоги відповідно до Закону України „Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям” (далі – Закон) з урахуванням сукупного доходу та майнового стану сім’ї. Відповідно до статті 5 Закону розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім’ї та її середньомісячним сукупним доходом.

Водночас відповідно до пункту 3 Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги непрацюючим малозабезпеченим особам, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2017 № 256 „Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення” (далі – Порядок № 256), одноразова матеріальна допомога надається непрацюючим малозабезпеченим особам, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, які отримують пенсію та / або державну соціальну допомогу відповідно до законів України „Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю” і „Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю”, якщо розмір таких виплат у місяці, що передує місяцю звернення, не перевищує двох прожиткових мінімумів для осіб, які втратили працездатність.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.04.2018 № 329 Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України спрощено механізм надання внутрішньо переміщеним особам житлової субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива

Рис. 1.6. Соціальні аспекти правового регулювання державної підтримки
Примітка. Сформовано за [7]

«У структурі місцевих органів виконавчої влади та обласних державних адміністрацій уже створені підрозділи, які вирішують питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, мають досвід такої роботи тож можуть бути до процедур розробки та прийняття місцевих програм, розпоряджень, які будуть врегульовувати роботу з гуманітарних та соціальних питань на рівні міст та областей» [57].

Усе вказане вище доводить важливу роль діяльності державних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

Крім того, доцільними заходами державного впливу в питаннях соціальної адаптації ВПО повинні стати наступні (рис. 1.7).

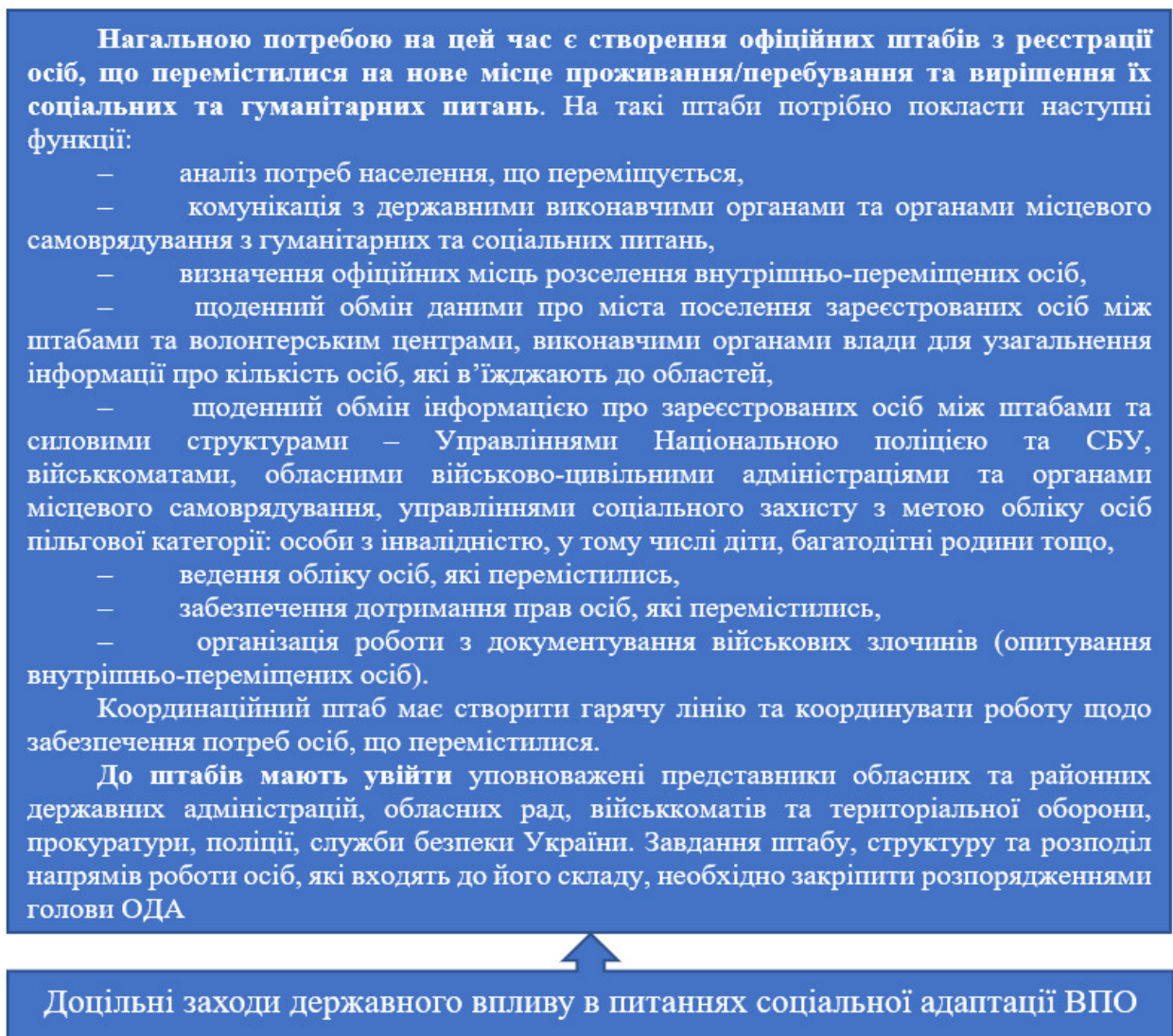


Рис. 1.7. Доцільні заходи державного впливу в питаннях соціальної адаптації ВПО

Примітка. Сформовано за [57]

Суб'єктом, який бере участь у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні є громадськість.

Н. Кошляк вказує на те, що «інститути громадянського суспільства як суб'єкти забезпечення прав і свобод ВПО можна класифікувати на такі види» [24] (рис. 1.8).

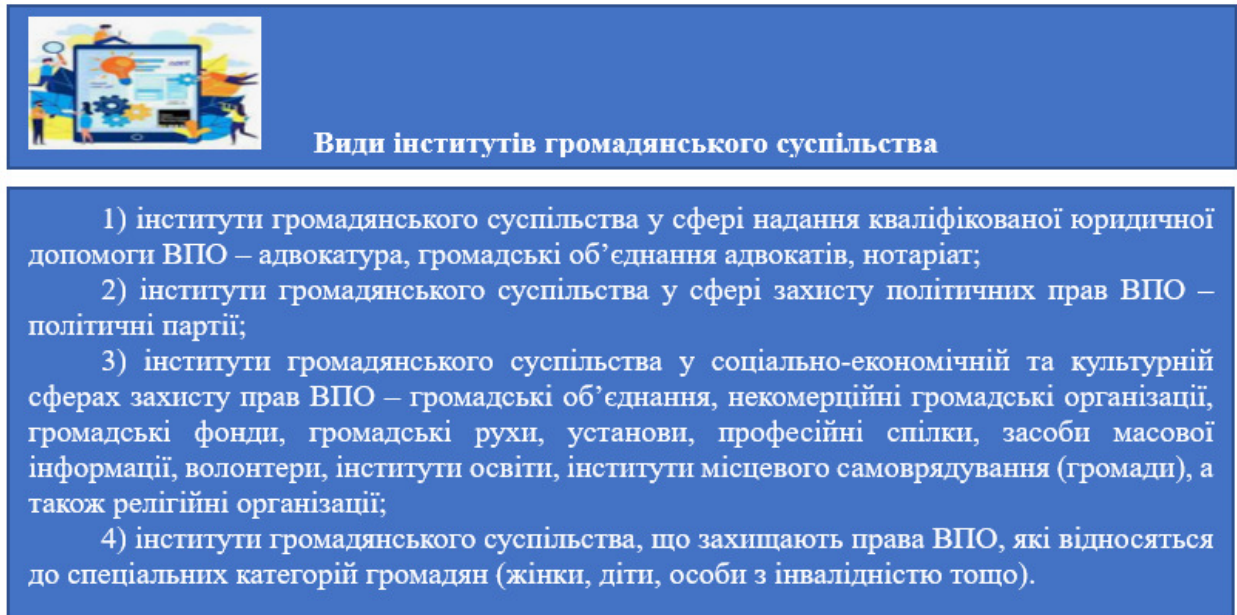


Рис. 1.8. Види інститутів громадянського суспільства

Примітка. Сформовано за [24]

Значимість громадських утворень у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні вимірюється якісними і кількісними показниками. Якісні показники розкриваються через множину тих питань, які спроможне вирішити громадське утворення. Щодо кількісних показників, то «наприклад, протягом 2020 року територіальними органами Міністерства юстиції України зареєстровано 4285 громадських об'єднань, проведено державну реєстрацію змін до відомостей щодо 3672 громадських об'єднань та зареєстровано 14 всеукраїнських громадських організацій» [62].

Отже, в умовах демократизації суспільного розвитку, регулювання процесів соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні аксіоматичним є те, що учасниками цих процесів повинні бути державні та недержавні інститути. Сильною і дійсно демократичною може бути держава, у

якій є розвинене громадянське суспільство, але, поряд із цим, «громадянське суспільство та його інститути стають дієвим чинником державотворення лише за умови конструктивного та соціально відповідального діалогу з державою в межах правового поля» [16].

Більше того, до участі у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні крім держави і громадських утворень повинні бути залучені: територіальні громади і їх жителі; підприємства, установи й організації; міжнародні організації; органи самоорганізації населення; засоби масової інформації; внутрішньо переміщені особи.

Висновки до розділу 1

1. В Україні в результаті окупації і анексії Криму, АТО, сьогоденної війни з РФ наші співгромадяни змушені були виїхати з окупованих чи небезпечних територій у більш безпечні. Вони стали вимушено переміщеними особами (ВПО), для забезпечення належної життєдіяльності яких потрібні дієві управлінські рішення, які опираються на досягнення медичної, психологічної та інших наук, відповідну ресурсну базу, а також активна участь стейкхолдерів.

2. Управлінські рішення, синхронна робота суб'єктів діяльності щодо соціальної адаптації ВПО (держави через державні органи і органи місцевого самоврядування, недержавних інститутів, населення та ін.) повинні бути спрямовані на інтеграцію ВПО та їх соціальну адаптацію в правовому, інформаційному, економічному та інших аспектах.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз організаційно-функціональних основ діяльності досліджуваного державного органу

Досліджуваною організацією є Управління Держпраці у Тернопільській області (Управління Держпраці). Це Управління є територіальним органом Державної служби України з питань праці, що їй підпорядковується. Також воно є організацією, яка представляє інститут держави, і бере участь у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

Аналіз організаційно-функціональних основ діяльності досліджуваної організації припускає їх дослідження двонапрявлено (рис. 2.1).

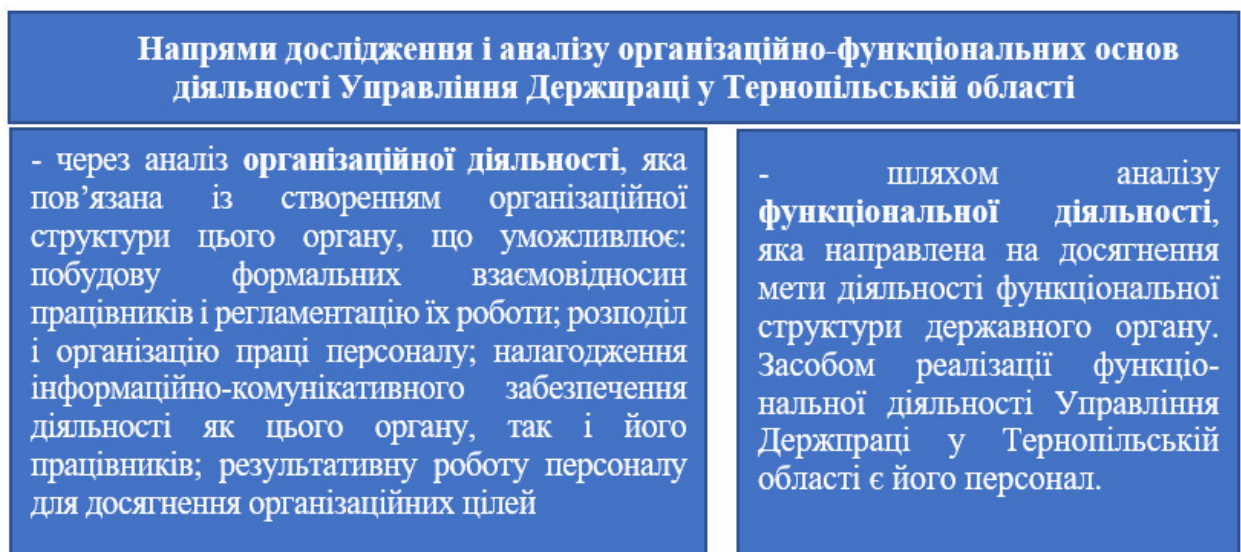


Рис. 2.1. Структура двонапрявленого аналізу організаційно-функціональних основ діяльності Управління Держпраці у Тернопільській області

Примітка. Сформовано автором

Діяльність досліджуваного державного органу врегульовується Положенням про нього.

Основні завдання Управління Держпраці у Тернопільській області у відповідності до Положення систематизовані на рис. 2.2.

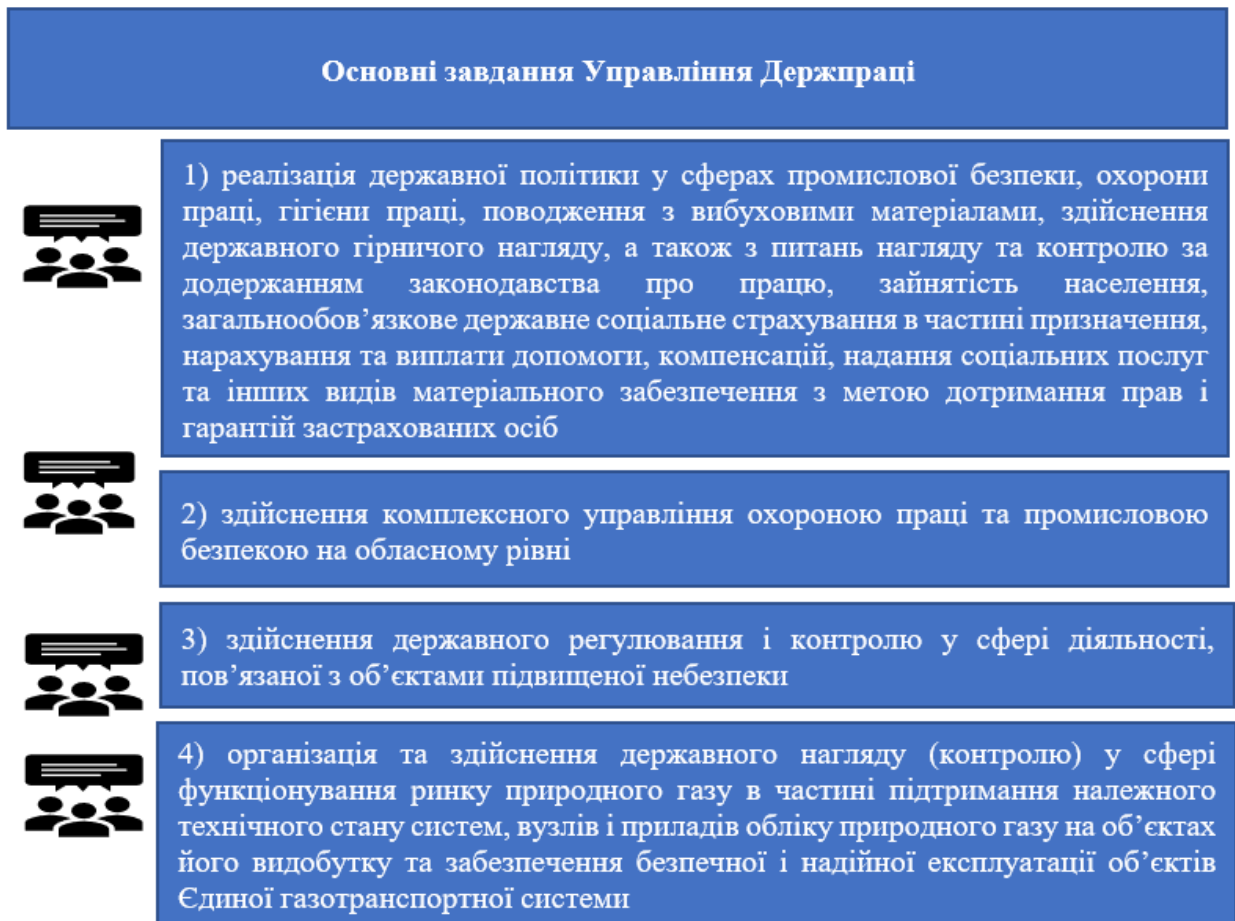


Рис. 2.2. Основні завдання Управління Держпраці у Тернопільській області

Примітка. Сформовано автором за інформацією досліджуваної організації

Управління Держпраці у відповідності до покладених на нього завдань виконує: внутрішні функції (організаційні діяльності, мотивації кадрів тощо) та зовнішні (наглядові, контролюючі, координаційні функції, бере участь у реалізації функції планування тощо) функції.

Для реалізації цих функцій сформована організаційна структура управління (рис. 2.3).

Організаційна структура управління є обов'язковою компонентою організаційного і функціональних напрямів діяльності. Вона забезпечує цілісність держоргану як системи, взаємозв'язок і взаємодію його підсистем у ході реалізації ними функціонального навантаження (щодо нагляду і контролю, кадрового забезпечення роботи, юридичного супроводу діяльності та ін.).



Рис. 2.3. Організаційна структура Управління держпраці у Тернопільській області

Примітка. Сформовано за інформацією державного органу

Як видно з рис. 2.3, значна кількість структурних підрозділів дотична до діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні.

З позиції системного підходу досліджувана організація є підсистемою у системі вищого рівня. Такою системою є Державна служба України з питань праці (Держпраці), яка реалізує свої повноваження через територіальні органи.

Станом на 7.09.2022 року, виконуючи функціональне і повноваженнє навантаження, «Держпраці легалізовано майже 25 тисяч працівників. В рамках реалізації інформаційної кампанії «Виходь на світло!» за результатами інформаційних відвідувань із 24 420 працівниками укладені

трудові договори відповідно до законодавства... 1 липня інспектори праці розпочали інформаційну кампанію «Виходь на світло!», у ході якої відвідали 50 тис. роботодавців та провели роз'яснення для майже 100 тис. працівників. Найбільше відвідувань відбулося у сферах торгівлі, сільського господарства, будівництва та надання послуг. У кожного четвертого відвіданого роботодавця встановлено ознаки можливого використання незадекларованої праці. Третина з них дослухались до порад інспекторів та оформили трудові відносини майже з 25 тис. працівників. За даними статистики на початок 2022 року близько 3 млн працівників працювали без оформлення трудових відносин. За умови виплати заробітної плати хоча б на рівні мінімальної – це майже 100 мільярдів гривень податків та зборів на рік» [13].

Інформаційно-консультаційна діяльність Держпраці також розкривається у тому, що «з березня 2022 року Держпраці запроваджено сервіс онлайн консультацій, де громадяни можуть у найкоротші строки отримати відповіді на питання, пов'язані із законодавством про працю, безпеку та гігієну праці, надання адміністративних послуг тощо. Консультацію з питань, віднесених до компетенції Держпраці, можна отримати у стислі терміни, звернувшись будь-яким зручним способом: за допомогою телефону, електронною поштою, месенджером або заповнивши зручну онлайн форму. Крім того, на інформаційному порталі pratsia.in.ua розміщено більше 140 відповідей на актуальні питання трудових відносин в умовах воєнного стану» [51].

Станом на 1.09.2022 року «250 тисяч громадян вже скористалися «інтерактивним інспектором». Найбільше запитань надійшло щодо: організації трудових відносин в умовах воєнного стану; з питань праці і безпеки праці та загальнообов'язкового державного соціального страхування; надання адміністративних послуг» [51].

Діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні стосується питання запобігання трудовій експлуатації. З цього приводу наведемо наступну тезу: «Голова Держпраці Ігор Дегнера взяв участь у семінарі «Зменшення ризиків трудової експлуатації, торгівлі людьми,

примусової праці та незадекларованої праці переміщених осіб з України», який відбувся 4 жовтня 2022 року у м. Будапешті. Захід об'єднав інспекції праці, правоохоронні органи країн ЄС та інших європейських країн, які є транзитом або пунктом призначення для осіб, що рятуються від війни в Україні. Серед присутніх також були представники Міністерства економіки і Міністерства соціальної політики України, Міністерства праці та Державної інспекції з питань праці Молдови, Європол, Євроюст та Європейської комісії. Учасники заходу проаналізували потенційні ризики, з якими можуть зіштовхуватись переміщені українці, і напрацювали ряд рекомендацій щодо реагування на ризики торгівлі людьми, примусової праці та незадекларованої праці осіб, які тікали від війни в Україні» [8].

Вказана вище теза є свідченням активної роботи Держпраці, яка охоплює загальнодержавний і міжнародний рівні. На рівні української держави спостерігаємо розвиток організаційної діяльності центральних органів виконавчої влади передусім, досліджуваного.

Отже, організаційні основи роботи Управління Держпраці у Тернопільській області, в цілому, сформовані належно. Тому, це дозволяє:

- організувати роботу працівників;
- визначати і делегувати права, повноваження і відповідальність персоналу;
- чітко розподіляти роботу працівників за рівнями і ланками управління в рамках оргструктури.

Функціональні основи діяльності досліджуваного державного органу забезпечують:

- функціональний супровід структурних підрозділів і посадових осіб;
- спрямування виконуваних функцій на об'єктний склад у відповідності до регламентів Управління Держпраці у Тернопільській області.

2.2. Оцінка використовуваних державним органом інструментів соціальної адаптації вимушених переселенців в Тернопільському регіоні

Інструментарій, використовуваний Управлінням Держпраці у Тернопільській області в процесі діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в Тернопільському регіоні, є різноманітним. Однак, найдієвішими і найбільш використовуваними є інформаційно-комунікативні й консультаційні інструменти.

Інструменти інформаційно-консультаційного характеру спрямовані на допомогу ВПО у питаннях дотримання їхніх трудових прав в умовах війни (рис. 2.4). Приміром, «загалом, з початку війни посадові особи Управління Держпраці надали фахову консультативну допомогу 16 тисячам внутрішньо переміщеним громадянам з питань трудового законодавства та протидії торгівлі людьми» [66].

Практичне застосування інструментів інформаційно-консультаційного характеру спрямовані на допомогу ВПО у питаннях дотримання їхніх трудових прав в умовах війни

Головні державні інспектори Управління Держпраці Надія Береза, Наталія Запольська та Тетяна Давлюд відвідали внутрішньо переміщених громадян, які вимушено покинули власні домівки через активні бойові дії, що ведуться у інших регіонах нашої країни, а тепер проживають у гуртожитках одного із вищих навчальних закладів у місті Тернополі.

Ця робота була проведена спільно з соціальними працівниками і психологами благодійної організації «Благодійний Фонд «Рокада» та представницею Тернопільського міськрайонного центру зайнятості.

Робота виїзної мобільної групи зорієнтована на надання соціально-психологічної допомоги внутрішньо переміщеним людям, а також на роз'яснення їм актуальних питань трудового законодавства в частині прийняття, переведення, звільнення з роботи, оплати праці, надання відпусток тощо.

Особливу увагу посадові особи Управління зосередили на питаннях офіційного працевлаштування, протидії примусовій праці та торгівлі людьми і роздали буклети з важливою для кожного інформацією

Рис. 2.4. Практичне використання інструментів інформаційно-консультаційного характеру у роботі Управління

Примітка. Сформовано за інформацією державного органу та джерела [66].

Акцентуємо на тому, що робота виїзної мобільної групи в питаннях адаптації ВПО була спільною діяльністю державних і недержавних інститутів.

Приміром, «Благодійна організація «Благодійний фонд «Рокада» є багаторічним виконавчим партнером Агентства ООН у справах біженців. На даний час Фонд є присутнім на Київській, Волинській, Рівненській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій та Івано-Франківській областях [37].

Причому, і надалі «фахівці мобільної бригади здійснюватимуть виїзди у місцях масового розміщення внутрішньо переміщених громадян у місті Тернополі та області та надаватимуть соціально-психологічну допомогу, а також консультуватимуть з актуальних питань трудового законодавства та протидії торгівлі людьми» [37]. Важливо, що це вказує на довгостроковість спільної роботи державних і недержавних інститутів щодо соціальної адаптації ВПО.

Використання у роботі державного органу інформаційно-комунікаційних і методичних інструментів розкривається у формуванні і презентуванні ВПО інформаційних тематичних буклетів (рис. 2.5).

Представлені на рис. 2.5 буклети стосувалися питань уникнення ВПО примусової праці.

Також «з метою зниження ризиків потрапляння в ситуацію примусової праці головні державні інспектори Управління Держпраці Ольга Кузик та Любов Пугач продовжують консультувати внутрішньо переміщених громадян, які вимушено покинули власні домівки через активні бойові дії, що ведуться в інших регіонах України та тимчасово оселилися на території регіону... Загалом інформаційними заходами уже охоплено понад 20,5 тисяч внутрішньо переміщених громадян, розміщено 60 плакатів та розповсюджено 17,5 тисяч буклетів із корисними порадами при пошуку роботи та контактами щодо протидії торгівлі людьми» [37].

ПРИМУСОВА ПРАЦЯ: як розпізнати та уникнути

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Змушені шукати
роботу в чужому місті
або за кордоном?

Дізнайтеся, як
не стати жертвою
примусової праці



ЯК РОЗПІЗНАТИ ПРИМУСОВУ ПРАЦЮ?

Кожна з цих умов може свідчити про примусову працю



Роботодавець запропонував вам гарні умови, які виявилися брехнею



Роботодавець свідомо затримує зарплату, щоб утримати вас на роботі



Вам обмежили свободу пересування



Вас примушують працювати понаднормово, за що не платять



Вас ізолювали від світу, змушують працювати у віддалених місцях без засобів зв'язку, під наглядом камер і охоронців



Вас змушують працювати в поганих і небезпечних умовах проти вашої волі



У вас забрали паспорт або інші важливі документи



Роботодавець залякує, використовує вашу вразливість у власних цілях



Вас загнали в борги й заставляють їх відпрацьовувати



До вас застосовують фізичне, психологічне насильство

Рис. 2.5. Інформаційні тематичні буклети як інструмент впливу на внутрішньо переміщених осіб

Примітка. Сформовано за інформацією державного органу

Досліджуваний державний орган проводить превентивну інформаційно-комунікаційну і консультаційну роботу. Інформація щодо цього представлена на рис. 2.6.

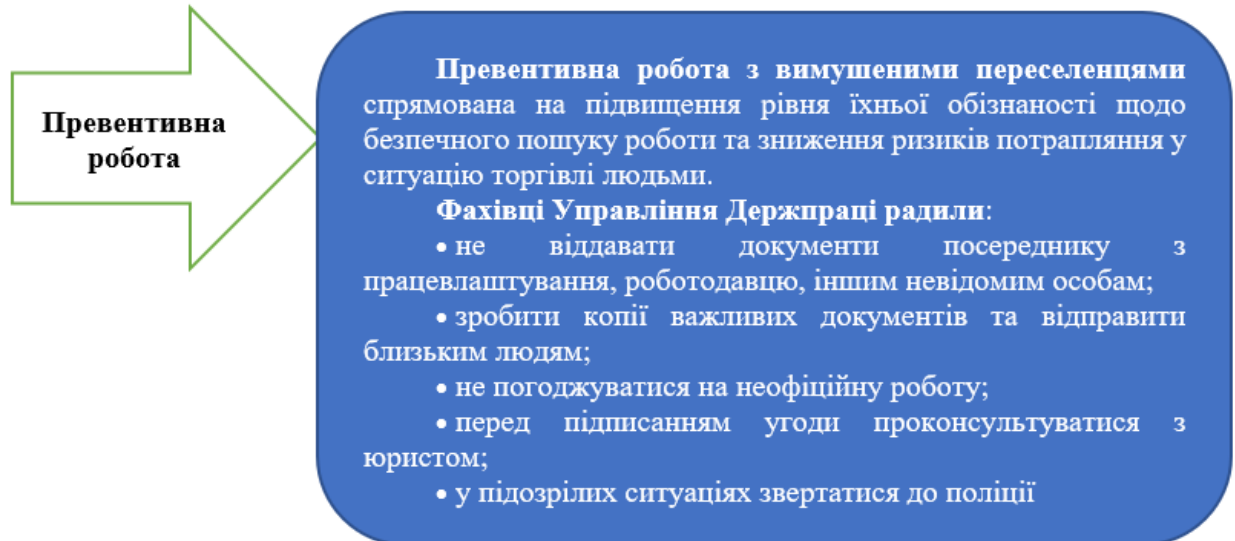


Рис. 2.6. Зміст превентивної роботи державного органу з вимушеними переселенцями

Примітка. Сформовано за інформацією державного органу

Структурним підрозділом Управління Держпраці у Тернопільській області є відділ з питань додержання законодавства про працю, зайнятість та інших нормативно-правових актів. Його діяльність врегульовується Положенням про нього (див. додаток А).

Відділ з питань додержання законодавства про працю, зайнятість та інших нормативно-правових актів Управління держпраці «здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням законодавства про працю юридичними особами, у тому числі їх структурними та відокремленими підрозділами, які не є юридичними особами, та фізичними особами, які використовують найману працю; здійснює державний контроль за дотриманням вимог законодавства про зайнятість населення з питань дотримання прав громадян під час прийому на роботу...» [6].

З прив'язкою до діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні реалізація вказаних вище функцій щодо держнагляду

(контролю) за дотриманням законодавства про працю розкривається наступним чином (рис. 2.7).

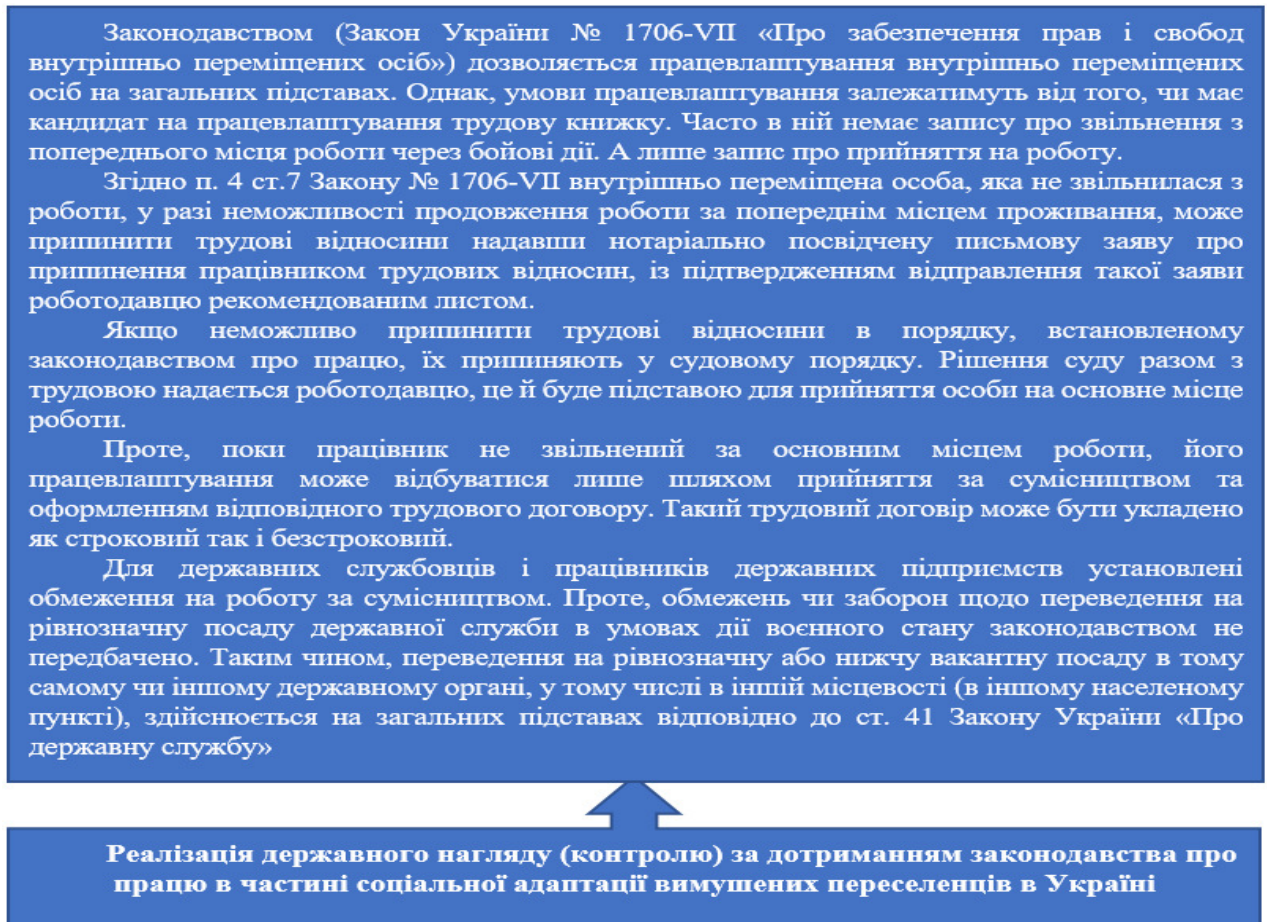


Рис. 2.7. Реалізація держнагляду (контролю) за дотриманням законодавства про працю в частині соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні
Примітка. Сформовано за інформацією державного органу та джерела [52]

Зазначена на рисунку інформація відповідає роз'ясненням Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (рис. 2.8).

Одне із завдань Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «полягає у забезпеченні формування та реалізації державної політики з питань ВПО, сприянні реалізації їх прав і свобод та створенні умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання (реінтеграція) або інтеграції за новим місцем проживання в Україні» [64].

Умови працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО)
 Для ВПО варіанти працевлаштування залежать від того, чи звільнилась особа на попередньому місці роботи.

Працевлаштування на умовах сумісництва
 Перший варіант працевлаштування — на умовах сумісництва. Кодекс законів про працю (стаття 21) вказує на те, що працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях.

Порядок оформлення — видається наказ про прийняття працівника на роботу за сумісництвом. Праця за сумісництвом відображається в таблиці обліку робочого часу.

Важливо! Прийняття особи за сумісництвом можливо, якщо вона не належить до категорій осіб, на які поширюється обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Наприклад, це може стосуватися працівників державних підприємств, працівників прокуратури, нотаріусів; керівників державних підприємств, установ, організацій, їх заступників, керівників структурних підрозділів указаних підприємств та їх заступників.

Працевлаштування на новому місці роботи
 Другий варіант — працевлаштування на основне місце роботи. Для того, щоб це здійснити необхідно звільнитися з минулого місця роботи:

звільнення в односторонньому порядку: ВПО подає до центру зайнятості заяву на ім'я роботодавця, про що центром зайнятості повідомляються роботодавець (будь-якими засобами комунікації, у тому числі електронними), територіальний орган Державної податкової служби та територіальний орган Пенсійного фонду України. Датою припинення трудового договору є день, наступний за днем подання такої заяви (абз. 2 ч. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).

Важливо! Стосується саме тих ВПО, хто не мав можливості припинити трудовий договір (інший вид зайнятості) за угодою сторін (ч. 1 ст. 36 КЗпП) або з власної ініціативи (ст. 38, 39 КЗпП) через те, що не міг продовжувати роботу за таким трудовим договором за попереднім місцем проживання;

припинення трудових відносин у судовому порядку, якщо попередній варіант неможливий. Працівник подає позовну заяву до суду про встановлення факту припинення трудових відносин. Далі рішення суду надається роботодавцю і це буде підставою для прийняття особи на основне місце роботи.

Важливо! Наразі трудова діяльність працівника обліковується в електронній формі в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, тому при прийомі на роботу подається витяг з реєстру застрахованих осіб (у разі якщо дані про трудову діяльність оцифрувались).

Роз'яснення

Рис. 2.8. Роз'яснення Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України

Примітка Сформовано за [53]

Отже, проведений аналіз використовуваних державним органом інструментів соціальної адаптації вимушених переселенців в Тернопільському регіоні показав, що вони:

- спрямовані на велику цільову аудиторію – внутрішньо переміщених осіб (ВПО);

- мають інформаційний, консультативний, методичний, рекомендаційний характер;
- використовуються в процесі комунікативної взаємодії з ВПО;
- охоплюють різні тематичні напрями.

2.3. Зовнішні фактори впливу на соціальну адаптацію вимушених переселенців в Тернопільському регіоні та на діяльність державного органу

Зовнішні фактори впливу на діяльність державного органу щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в Тернопільському регіоні поділимо на фактори прямого і непрямого впливу. Найістотніший вплив на діяльність будь-якої організації, в тому числі, досліджуваної (Управління держпраці у Тернопільській області) чинять фактори прямої дії.

Одним із таких факторів є правовий. Він розкривається через побудову правового супроводу діяльності різних суб'єктів (і досліджуваного органу також) щодо соціальної адаптації ВПО. Цей супровід представлений законодавчими і нормативно-правовими актами з питань соцадаптації ВПО, які ми вивчили і проаналізували у параграфі 1.2 кваліфікаційної роботи.

Чинником, який впливає на діяльність державного органу щодо соціальної адаптації ВПО в Тернопільському регіоні є стейкхолдери і партнери. До них віднесемо різні державні органи, діяльність яких спрямована на вирішення окремих питань соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Наприклад, «щоб отримати формальне підтвердження статусу внутрішньо переміщеної особи, необхідно подати заяву про отримання такого статусу на вибір: до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення; до уповноваженої особи громади; до Центру надання адміністративних послуг; дистанційно через портал «Дія»» [45].

Одним із таких державних органів є Тернопільський міськрайонний центр зайнятості. Через те, що до цього державного органу звертаються тимчасово

переміщені особи, які поселились у Тернополі та мають бажання працювати, центр зайнятості постійно співпрацює з керівниками організацій різних форм власності з питань працевлаштування. Суб'єкти господарювання надають центру зайнятості відповідну інформацію.

Інші аспекти діяльності центру зайнятості ілюструє рис. 2.9.

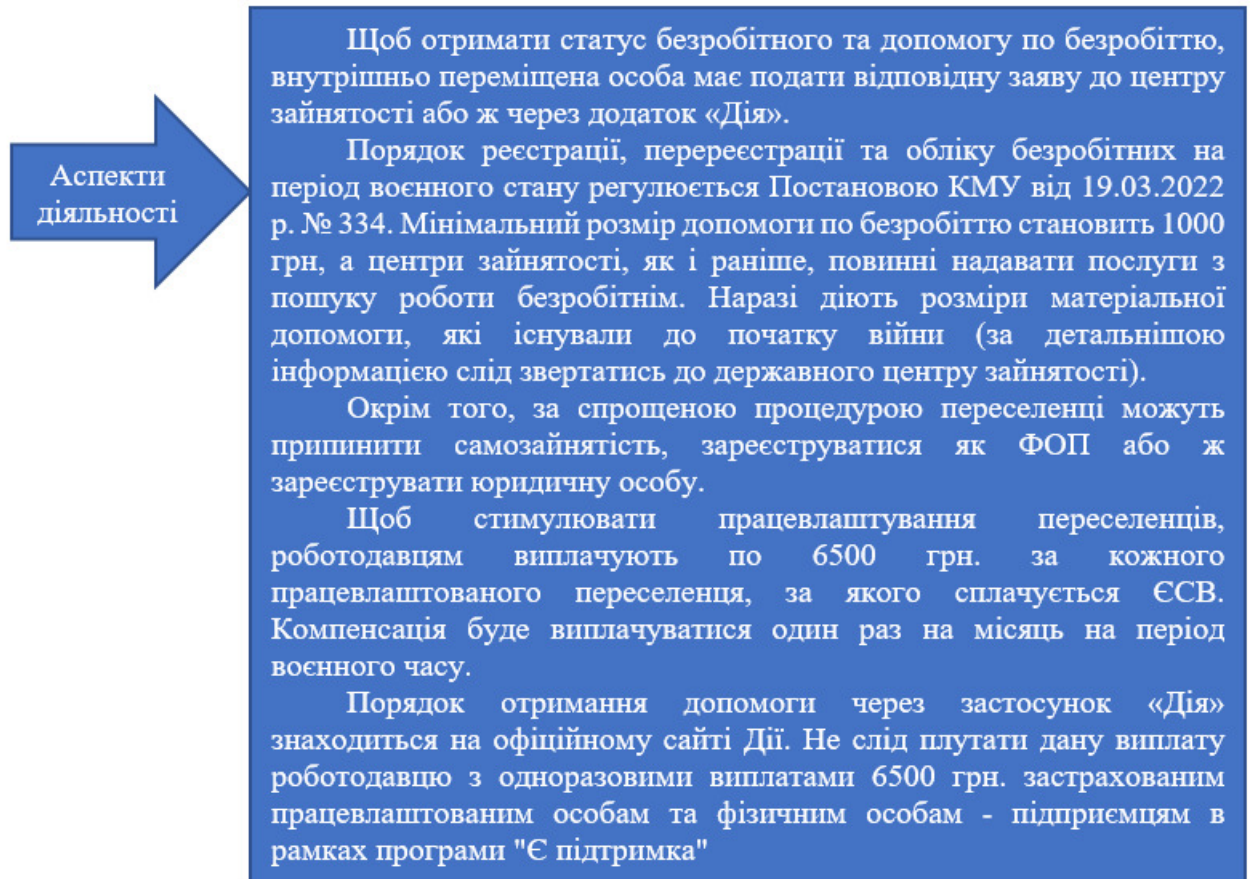


Рис. 2.9. Окремі аспекти роботи Тернопільського міськрайонного центру зайнятості в питаннях соціальної адаптації ВПО

Примітка. Сформовано за [45]

Суб'єктом діяльності і партнером Управління держпраці у Тернопільській області є Тернопільська міська рада. Вона здійснює діяльність за різними напрямками, реалізація яких забезпечується через надання адміністративних послуг.

Так, безкоштовною послугою, яка надається виконавчим комітетом ради, є «надання компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану... Власникам

житла, які безкоштовно прихистили внутрішньо переміщених осіб запроваджено гарантовану державну підтримку в розмірі близько 450 грн. на місяць за кожну прийняту особу, незалежно від віку, для компенсації витрат на комунальні послуги» [19].

«28 вересня Кабінет Міністрів виділив з резервного фонду Держбюджету понад 60,5 млн грн на відшкодування комунальних витрат за травень громадам, які безоплатно прихистили переселенців у комунальних та державних закладах, а також приватних закладах освіти» [55].

Алгоритм відшкодування витрат територіальним громадам на комунальні послуги, що надані з 1 березня 2022 року, представлений на рис. 2.10.

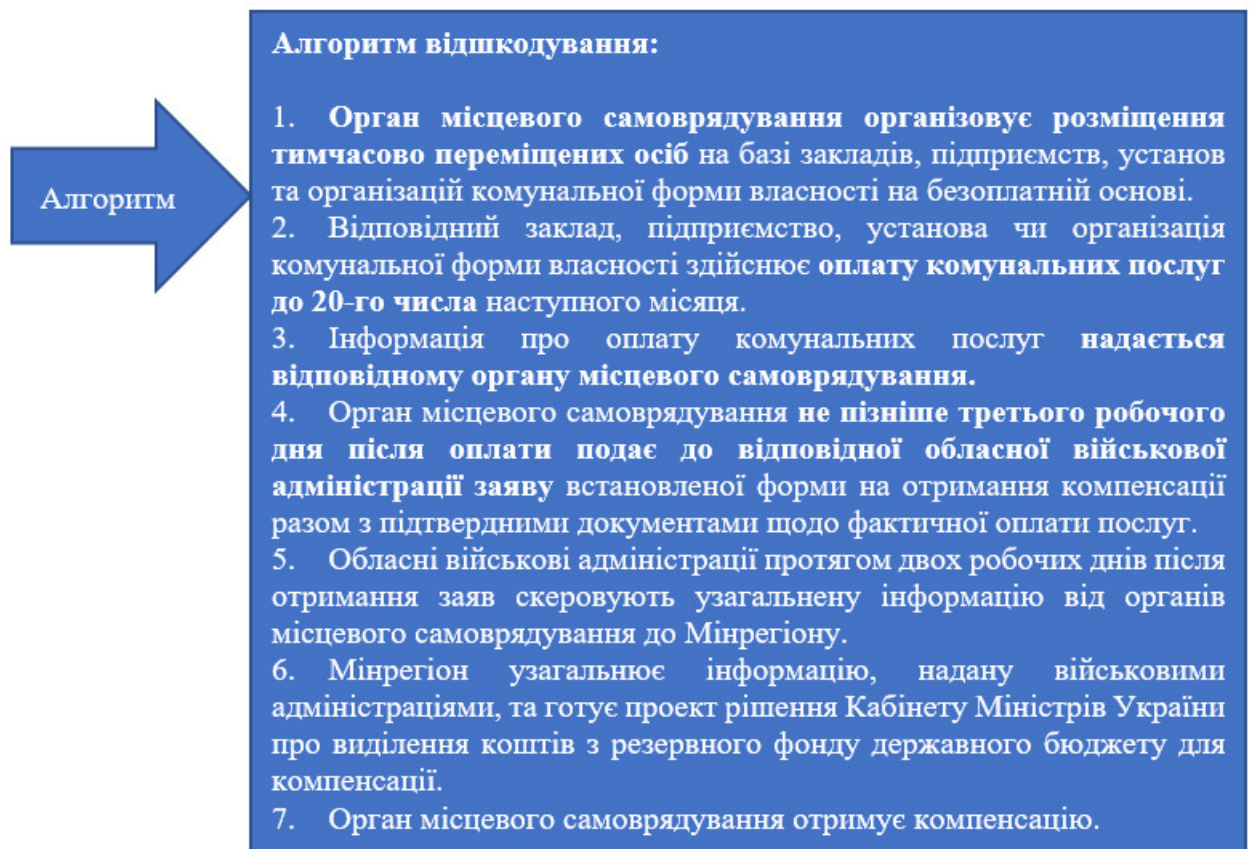


Рис. 2.10. Алгоритм відшкодування витрат територіальним громадам на комунальні послуги

Примітка. Сформовано за [9]

Найбільш значимий вплив на соціальну адаптацію ВПО чинять потреби самих переселенців. Ці потреби значною мірою визначають напрямленість

роботи суб'єктів щодо соцадаптації ВПО. Крім того, з позиції соціокультурного підходу до чинників впливу на адаптацію віднесемо наявність (відсутність) упередженого ставлення до переселенців з боку жителів громади.

Оперуючи даними досліджуваного державного органу, на рис. 2.11 представимо цю інформацію.

Співвідношення основних потреб ВПО На думку ВПО та місцевого населення

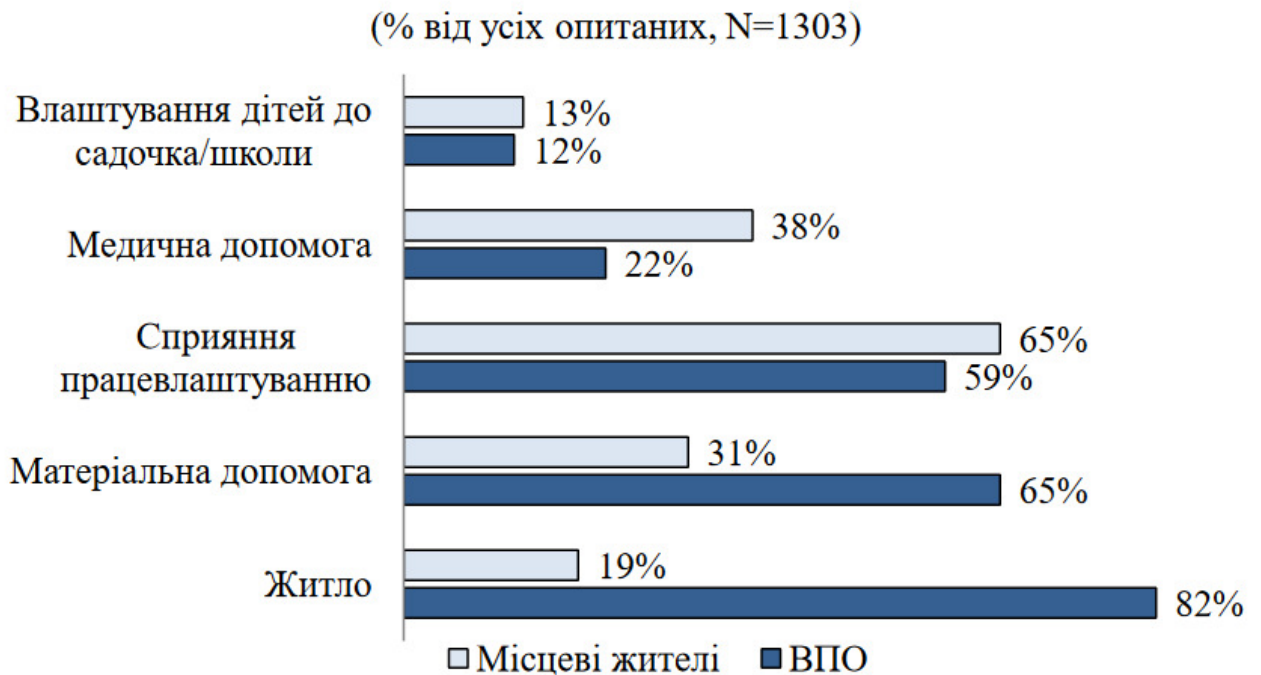


Рис. 2.11. Інформаційні дані щодо співвідношення основних потреб ВПО

Примітка. Сформовано за даними досліджуваного держоргану

Примітка. Інформація стосується періоду українсько-російської гібридної війни на сході України (2015 рік)

«Серед ВПО найбільш вразливими виявилися пенсіонери й матері з дітьми. Основними проблемами пенсіонерів є те, що дуже важко перевести справу з неконтрольованої території або складно призначити саму пенсію. Пенсіонери часто не можуть зібрати необхідні документи, які передбачені законом, що призводить до того, що пенсійні виплати призначаються в мінімальному розмірі чи із затримкою. Іноді органи пенсійного фонду на місцях змушували людей їхати на неконтрольовані Україною території, щоб

дістати необхідні довідки чи пенсійні справи, що є абсолютно неприпустимим, як з погляду законодавства України, так і міжнародних стандартів» [77].

Партнерами Управління держпраці у Тернопільській області є приватні підприємці. Адже «найкращим способом соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є надання їм можливості гідного працевлаштування. Як показує статистика, працевлаштування цієї категорії населення через систему центрів зайнятості незначне, що пояснюється як складною ситуацією на місцевих ринках праці, так і невизначеністю у тривалості перебування переселенців на новому місці, пропозицією нижчих, ніж на попередніх місцях, заробітної плати та кваліфікаційного статусу тощо» [77].

Також «23% опитаних відчувають (постійно або час від часу) упереджене ставлення. Воно проявляється, в тому числі, в сфері праці. При чому, кожен другий переселенець, який виїжджає з окупованих територій, є працездатною особою. Більшість ВПО після переміщення зазнали погіршення соціального та професійного статусу – вертикальної низхідної соціальної мобільності. Загалом, з поміж ВПО, найбільш схильними до налагодження підприємницької діяльності, після переміщення, виявилися особи, які займалися підприємництвом у вихідному середовищі» [4].

Фактором впливу на соціальну адаптацію ВПО є інформаційний. Тому, у Тернопільській міській громаді слід розвивати інтеграційну площадку для ВПО, де здійснюється діалог і обмін інформацією ВПО і місцевих жителів (рис. 2.12).

До здійснення ініціативи «Привітне Тернопілля» задіяні державні (Тернопільська міська рада та Тернопільська ОДА) і недержавні (громадська організація «Освітньо-аналітичний центр розвитку громад») інститути за підтримки Європейського фонду за демократію (EED).

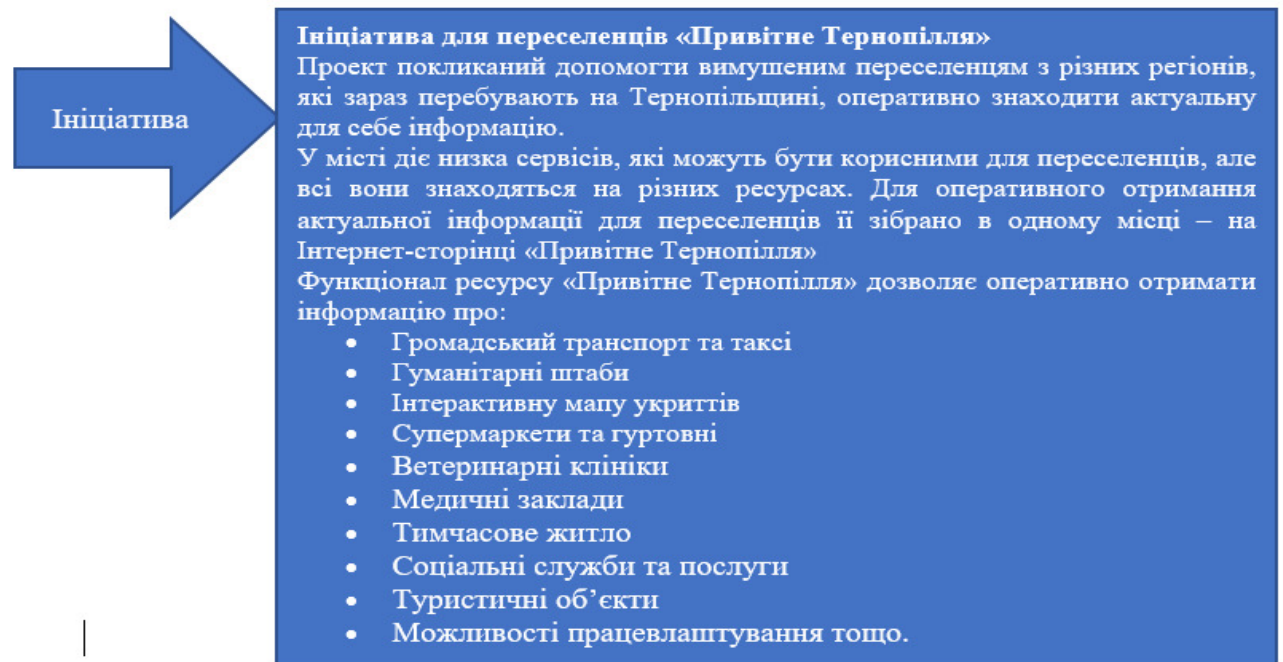


Рис. 2.12. Ініціатива для переселенців «Привітне Тернопілля»
 Примітка. Наведено за [54]

На соціальну адаптацію ВПО та її прискорення впливає матеріально-технічний фактор. Інституційно в Тернопільській міській громаді він представлений штабами гуманітарної допомоги (рис. 2.13), благодійною кухнею (рис. 2.14). Також [у Тернополі відкрили Гуманітарний хаб](#) з надання допомоги жителям Луганської області ([для переселенців з Луганщини](#)).

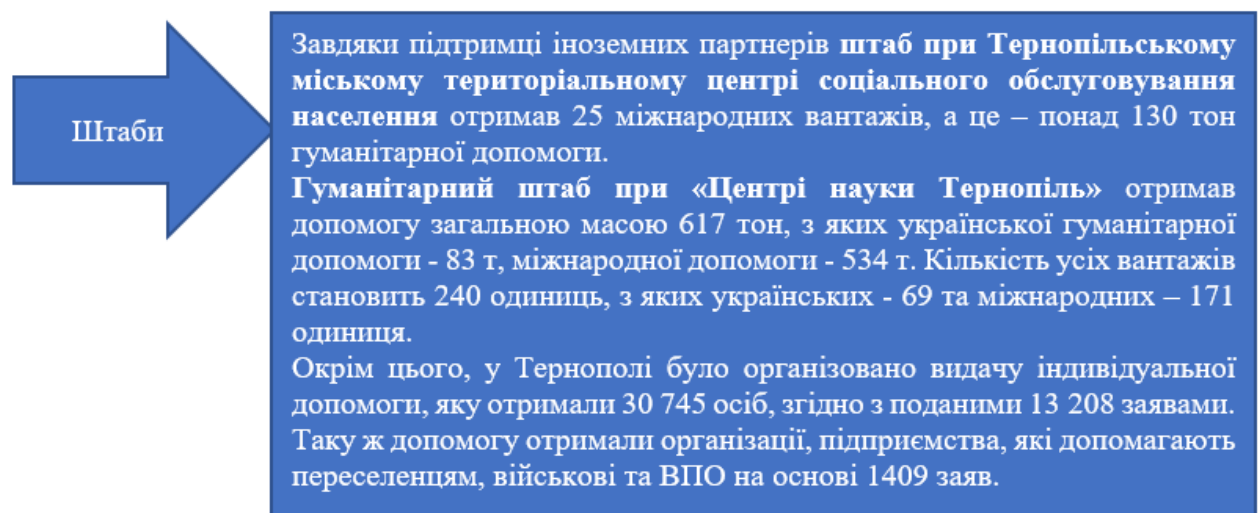


Рис. 2.13. Діяльність державних і недержавних інститутів Тернопільської міської громади щодо матеріально-технічного супроводу соціальної адаптації ВПО (гуманітарні штаби)

Примітка. Наведено за [11]

Функціонування благодійної кухні є результатом спільної роботи

державних (територіальна громада с. Великі Гаї) і недержавних (благодійний фонд «Карітас») інститутів.

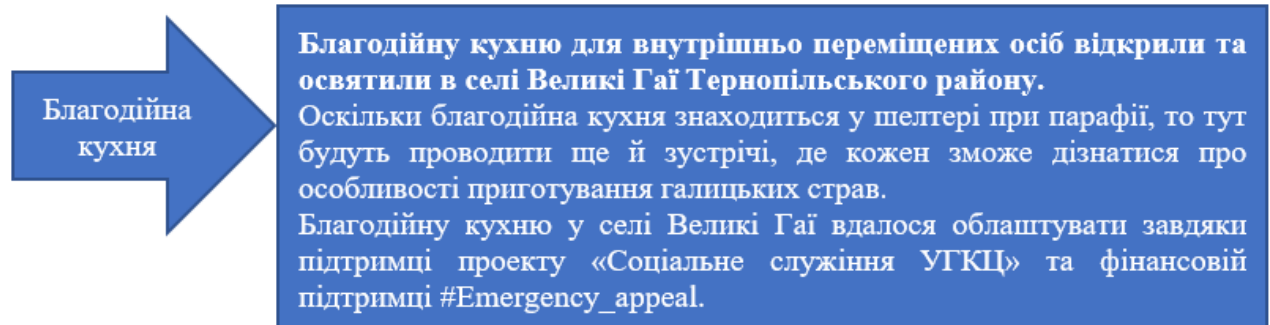


Рис. 2.13. Діяльність державних і недержавних інститутів Тернопільської міської громади щодо матеріально-технічного супроводу соціальної адаптації ВПО (благодійна кухня)

Примітка. Наведено за [11]

Також «14 вересня у Тернополі на площі Героїв Євромайдану, 9 відбулося офіційне відкриття центру підтримки внутрішньо переміщених осіб «ЯМаріуполь». Тут переселенці можуть отримати соціальну, юридичну, медичну, психологічну та гуманітарну допомогу. Працює також ігрова кімната для маленьких українців» [76].

Отже, зовнішні фактори впливу на соціальну адаптацію вимушених переселенців в Тернопільському регіоні та на діяльність державного органу представлені такою множиною:

- факторами впливу на соціальну адаптацію вимушених переселенців є: консультаційний, інформаційно-комунікаційний, соціальний, психологічний, матеріально-технічний, інституційний;

- факторами впливу на діяльність досліджуваного державного органу щодо здійснення соціальної адаптації вимушених переселенців є: правовий, інформаційно-комунікаційний, документаційного супроводу, матеріально-технічний. Урахування впливу цих факторів в діяльності Управління держпраці у Тернопільській області забезпечується через співпрацю

Управління з іншими державними органами, територіальною громадою міста Тернополя, громадськими і благодійними організаціями та фондами.

Тобто зовнішні фактори чинять вплив як на процес соціальної адаптації ВПО, так і на процеси регулювання соціальної адаптації, здійснювані завдяки спільним зусиллям державних і недержавних інститутів.

Висновки до розділу 2

1. Організаційно-функціональний супровід здійснення соціальної адаптації ВПО сформований. Організаційні основи роботи Управління Держпраці у Тернопільській області дозволяють: будувати роботу працівників державного органу по вертикалі і горизонталі, а функціональні – спрямовувати виконання функцій на об'єктний склад.

2. Використовувані Управлінням держпраці інструменти соціальної адаптації ВПО в Тернопільському регіоні: мають чітку спрямованість і тематичні напрями, за характером впливу мають інформаційно-комунікативний, консультативний характер; використовуються в процесі комунікативної взаємодії з ВПО та інститутами державного і недержавного секторів економіки.

3. Зовнішні фактори чинять вплив як на процес соціальної адаптації ВПО, так і на процеси регулювання соціальної адаптації, зокрема:

- факторами впливу на соціальну адаптацію вимушених переселенців є: консультаційний, інформаційно-комунікаційний, соціальний, психологічний, матеріально-технічний, інституційний;

- факторами впливу на діяльність досліджуваного державного органу щодо здійснення соціальної адаптації вимушених переселенців є: правовий, інформаційно-комунікаційний, документаційного супроводу, матеріально-технічний. Урахування впливу цих факторів в діяльності Управління держпраці у Тернопільській області забезпечується через співпрацю Управління з іншими державними органами, територіальною громадою міста Тернополя, громадськими і благодійними організаціями та фондами.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В РЕГІОНІ

3.1. Вдосконалення інституційного супроводу діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні

Вдосконалення інституційного супроводу діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні повинно охоплювати: нормативно-правове забезпечення і його покращення; розширення суб'єктного складу учасників діяльності щодо соціальної адаптації ВПО.

У контексті покращення нормативно-правових основ діяльності, зазначимо наступне. «Кабінет Міністрів України [затвердив постанову від 8.07.2020р. №617](#) (опубліковано в «Урядовому кур'єрі» від 23.07.2020 р. №140), якою розмежував повноваження щодо проведення перевірок неоформлених працівників та інших порушень законодавства про працю між інспекторами Державної служби України з питань праці (Держпраці) та органів місцевого самоврядування» [50]. Цією постановою внесено зміни до нормативно-правових документів, представлених на рис. 3.1.

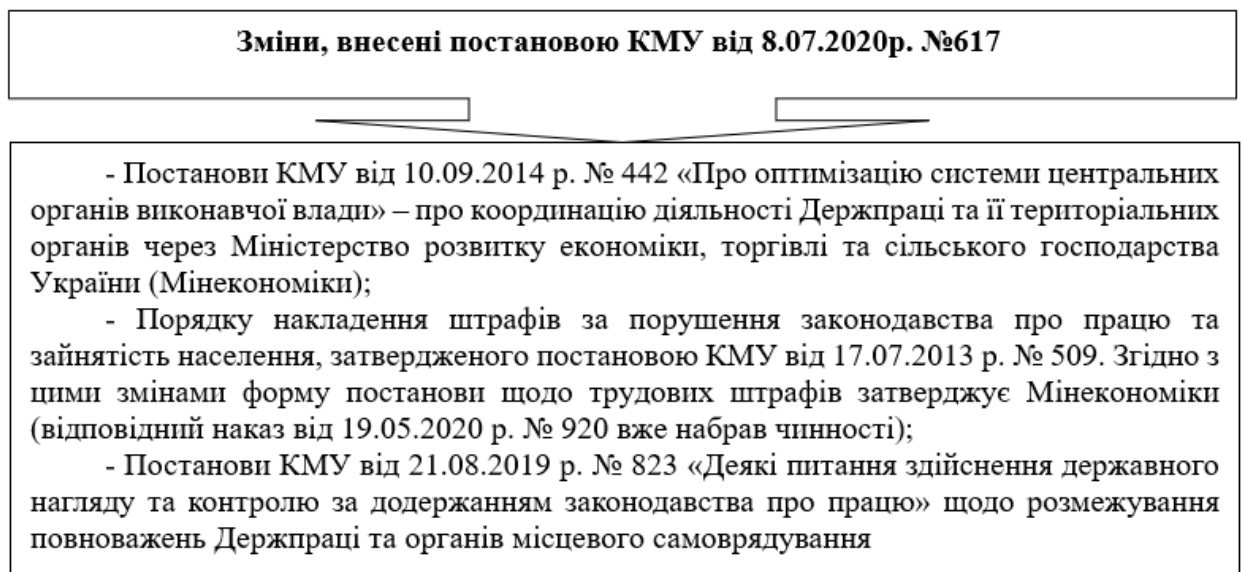


Рис. 3.1. Зміни, внесені постановою Кабінету Міністрів України [від 8.07.2020р. №617](#)

Примітка. Наведено за [50]

Суб'єктом в сфері діяльності за дотриманням законодавства про працю і зайнятість є Управління Держпраці у Тернопільській області. На офіційному сайті цього державного органу [46] зазначено, що його структурними підрозділами є відділи, сектори та головні спеціалісти, зокрема, відділ [з питань додержання законодавства про працю, зайнятість та інших нормативно-правових актів](#).

У контексті питань додержання законодавства про працю, зайнятість та інших нормативно-правових актів, опираючись на інформацію джерела [46], вкажемо на випадки, за яких:

- є підстави для проведення контролю з питань законодавства про працю;
- проводяться перевірки з питань додержання законодавства про працю.

Отже, щодо підстав для проведення контролю з питань законодавства про працю у джерелі [46] зазначено, що позапланові заходи державного нагляду (контролю) у період дії воєнного стану здійснюються у ряді випадків (табл. 3.1).

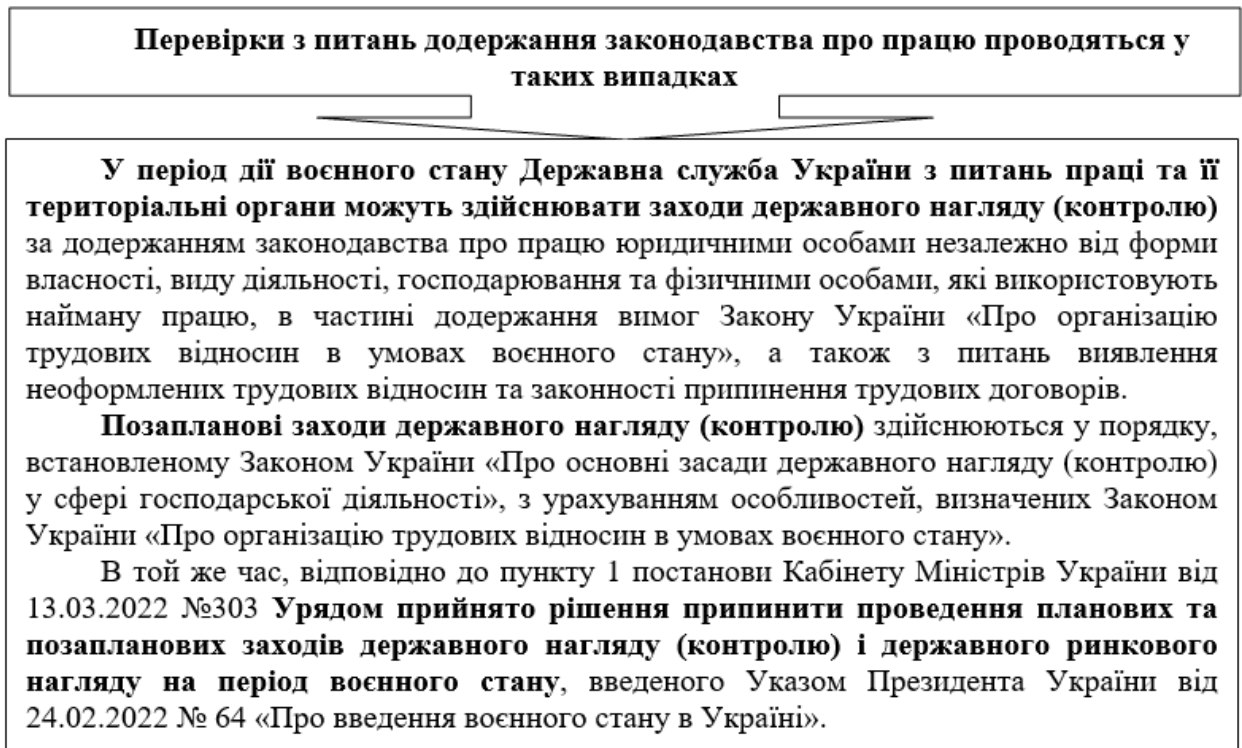
Таблиця 3.1

Випадки, у яких проводяться позапланові заходи державного нагляду (контролю) у період дії воєнного стану

| Випадки, у яких проводяться позапланові заходи державного нагляду (контролю) у період дії воєнного стану |
|---|
| - за зверненням фізичної особи (фізичних осіб) про порушення, що спричинило шкоду її (їхнім) правам, законним інтересам, життю чи здоров'ю, навколишньому природному середовищу чи безпеці держави, з додаванням документів чи їх копій, що підтверджують такі порушення (за наявності); |
| - за дорученням Прем'єр-міністра України про перевірку суб'єктів господарювання у відповідній сфері у зв'язку з виявленими системними порушеннями та/або настанням події, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави; |
| - настання аварії, смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, що було пов'язано з діяльністю суб'єкта господарювання; |
| - за зверненням посадових осіб органів місцевого самоврядування про порушення суб'єктом господарювання вимог законодавства; |
| - за зверненням Київської міської військової адміністрації або обласної військової адміністрації; |
| - у зв'язку з невиконанням суб'єктом господарювання приписів про усунення порушень вимог законодавства, виданих після 1 травня 2022 року; |
| - звернення профспілок за дорученням працівника |

Примітка. Сформовано за [46]

Перевірки з питань додержання законодавства про працю проводяться у таких випадках (рис. 3.2).



Примітка. Сформовано за [46]

Особливості діяльності за дотриманням законодавства про працю і зайнятість визначає те, що «19 липня 2022 року набрав чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин" № 2352 - IX від 01.07.2022 року (далі — "Закон"). Законом внесено ряд важливих змін до законодавства у сфері трудових відносин, включаючи суттєві доповнення до Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" № 2136 - IX від 15.03.2022 року. Серед іншого, набули чинності такі нововведення: ... 2. запроваджено нові підстави для розірвання трудового договору, а саме: відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці поспіль; смерть працівника, визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим; неможливість забезпечення працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих та інших умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових

дій. Також, уточнено порядок вивільнення працівників (зокрема, масового вивільнення) та вимоги щодо дій роботодавця при звільненні працівників. 3. Передбачено можливість здійснення у період воєнного стану в окремих випадках позапланових перевірок Держпраці, зокрема з питань виявлення неоформлених трудових відносин та законності припинення трудових договорів...» [35].

У контексті питання вдосконалення організаційно-функціонального супроводу діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в Тернопільському регіоні підтримуємо позицію О. Макарової, яка переконана, що сучасні умови зумовлюють необхідність «прийняття програм щодо соціальної підтримки та адаптації переміщених осіб на територіях їх розміщення, а також заходів щодо протидії можливим негативним соціально-економічним наслідкам для територій-реципієнтів. Політика щодо внутрішньо переміщених осіб має забезпечити баланс між інтересами місцевих громад та необхідністю створення гідних умов для життя і праці постраждалих осіб. Програма реінтеграції для вимушено переміщених осіб має бути спрямована не лише на підтримку зайнятості для переселенців, але й сприяти соціально-економічному розвитку місцевих громад шляхом використання наявного людського потенціалу переміщених осіб: їх доволі високої соціальної та територіальної мобільності, економічної активності, інтелектуального та демографічного потенціалу» [29, с. 175].

Наведена вище позиція О.Макарової та питання необхідності розширення суб'єктного складу учасників діяльності щодо соціальної адаптації ВПО дозволяють запропонувати створювати на місцевому рівні коворкінги.

Значимість створення коворкінгів посилюється тим, що «аналіз запитів ВПО свідчить, що більшість переселенців зазначають, що найактуальнішою проблемою для них, іноді навіть більше, ніж житло і соціальний захист, є працевлаштування» [4]

Коворкінг – це:

- спільна праця в колективному офісі;

- підхід до організації праці людей, які мають різну зайнятість, та працюють в одному приміщенні;

- «місце, де фрілансер або людина, що працює на віддаленій основі, трудиться разом з іншими такими ж людьми. Найчастіше в якості таких приміщень виступають звичайні офіси, які орендуються в складчину з іншими» [17].

«Сучасні коворкінг-центри – офіси, що складаються з одного-трьох приміщень великих розмірів. У них облаштовується необхідну кількість робочих місць з явно вираженим зонуванням простору на окремі «куточки», в залежності від спеціальності співробітників організації.

Коворкінг-простором називається місце, де кожен бажаючий людина-фрілансер має можливість знайти для себе постійну локацію для роботи, а не тільки на один місяць. Ця зона повністю обладнана усією необхідною оргтехнікою і всілякими дрібницями, які допомагають зробити працю більш ефективним. План приміщення передбачає відділення робочої зони від переговорної, кімнати відпочинку з кафе та спеціальних майданчиків для тренінгів. У ньому спільно доводиться працювати фахівцям декількох напрямків» [18].

Коворкінг може стати чудовим вирішенням проблем багатьох вимушено переміщених осіб (ВПО), оскільки:

- вчасною є оплата за виконану роботу;
- це приносить дохід і може стати початком підприємницької діяльності для переселенців;
- це чудовий інструмент для підприємців-початківців-переселенців для проведення зустрічей і організації трудового процесу;
- переселенці можуть працювати у невеликих компаніях з обмеженим бюджетом, які не здатні брати в оренду цілий офіс.
- економія витрат для людей, які приходять зі своїм ноутбуком і займають будь-яке вільне місце в офісі (оренда переговорних залів чи кабінетів для організації ділових зустрічей є істотно вищою);

- можна отримати знання і вміння, наприклад, на тренінгах і семінарах, що в подальшому можна буде використати у професійній діяльності тощо.

Використання підприємцями Тернопільського регіону та вимушено переміщеними особами коворкінгу як бізнес-моделі може приносити гарний прибуток. Орендоване приміщення перетвориться в джерело доходу для місцевих жителів, вимушено переміщених осіб і місцевого бюджету.

Використання коворкінгу стане механізмом вирішення проблеми трудової міграції переселенців і повинно бути передбачене у процесі формування і реалізації регіональних програм підтримки бізнесу, який вимушений залишити територію бойових дій.

3.2. Вдосконалення інструментарію діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні

Вдосконалення інструментарію діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні вимагає спільних зусиль держави, недержавних інститутів, передусім, громадського сектору, підприємницьких структур, територіальних громад і їх жителів.

Інструментами, які повинна використовувати держава, є:

- 1) створення реєстру переселенців (вимушено переміщених осіб);
- 2) максимально повне інформування ВПО через різні джерела, передусім, через сайти державних органів і органів місцевого самоврядування. Так, наприклад, на офіційному сайті Тернопільської міської ради в закладці «громадянам» (інформація для вимушено переміщених осіб) розміщена корисна інформація (станом на 2022 рік та станом на 2019 рік) (рис. 3.3-3.4);
- 3) формування чіткого переліку пропонованих ВПО послуг. Інформація щодо таких послуг теж розташована на сайті Тернопільської міської ради.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯ

| | | |
|---|--|--|
| Забезпечення місцем проживання на 1-2 доби Гуманітарний штаб, II поверх залізничного вокзалу Тернополя, (098) 174 77 41 щодобово (067) 844 22 78 щодобово |  | Пошук тимчасового житла «Допомогаї!»: 0 (800) 332 238, https://shelter.dopomagai.org/ «Прихисток»: https://prykhystok.in.ua/ |
| Отримання довідки ВПО Управління соціальної політики, м. Тернопіль, вул. Лисенка, 8, (067) 398 45 37 |  | Послуги громадянам похилого віку та людям з інвалідністю Тернопільський міський територіальний центр соціального обслуговування населення м. Тернопіль, вул. Лисенка, 8, (067) 530 59 40 |
| Отримання адресних державних допомог, житлових субсидій, пільг Управління соціальної політики м. Тернопіль, вул. Лисенка, 8, (067) 398 45 37 |  | Медична допомога Гаряча лінія (067) 88 110 66, 8:00-20:00 |
| Інформація з питань пенсійного забезпечення Управління пенсійного фонду в Тернопільській області, м. Тернопіль, вул. Лисенка, 9, (0352) 23 48 93, Гаряча лінія 0 (800) 503 753 |  | Реєстрація чоловіків 18-60 років для направлення до Військокомату для взяття на облік військовозобов'язаних Тернопільська міська рада, вул. Листопадава, 5, м. Тернопіль, понеділок-неділя, 9:00-17:00 |
| Працевлаштування або отримання статусу безробітного Тернопільський міський районний центр зайнятості, вул. Текстильна, 1Б, Тернопіль, (0352) 52 74 52, (0352) 52 34 41, Гаряча лінія: (068) 146 55 86, (0352) 23 51 95 |  | Отримання гуманітарної допомоги (продукти, одяг, взуття, інші необхідні речі) Управління соціальної політики – щодобово, м. Тернопіль, вул. Лисенка, 8, (067) 461 10 75 Центр науки Тернополя – 10:00 – 18:00, площа Героїв Євромайдану, 4, (067) 819 42 98 |
|  | Послуги по догляді за тілом, послуги з прання білизни Оздоровчий комплекс «Чайка», м. Тернопіль, вул. Глибока, 18, 14:30-17:00, (0352) 24 43 95, (0352) 24 44 91 | Видача повторних документів про народження, шлюб, розірвання шлюбу, смерть, зміну імені Відділ державної реєстрації актів цивільного стану у Тернопільській області м. Тернопіль, вул. Грушевського, 8, каб. 122, понеділок-п'ятниця 9:00-16:00, обідня перерва 12:00-12:45, (0352) 52 30 92 |

Рис. 3.3. Корисна інформація, розміщена на офіційному сайті Тернопільської міської ради (станом на 2022 рік)

Примітка. Наведено за [47]

Інформація для внутрішньо переміщених осіб (2019 рік)

27 березня 2019

розмір шрифту + - | Друк

[КОРИСНІ КОНТАКТИ ДЛЯ ВПО ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ](#)

[ВИЩА І СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ](#)

[ПРОЦЕДУРА ОФОРМЛЕННЯ ПАСПОРТА ГРОМДЯНИНА УКРАЇНИ ЗОКРЕМА БІОМЕТРИЧНОГО](#)

[ПРОЦЕДУРА ОФОРМЛЕННЯ ДОВІДКИ ПРО ВЗЯТТЯ НА ОБЛІК ВПО](#)

[ПРОЦЕДУРИ ПЕРЕТИНУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ МЕЖІ З АР КРИМ \(ДЛЯ ГРОМДЯН УКРАЇНИ\)](#)

[РЕЄСТРАЦІЯ ТА ОТРИМАННЯ СВДІОЦТВА ПРО НАРОДЖЕННЯ](#)

Рис. 3.4. Корисна інформація, розміщена на офіційному сайті Тернопільської міської ради (станом на 2019 рік)

Примітка. Наведено за [47]

Це ілюструє рис. 3.5.

Інформація для внутрішньо переміщених осіб

4 лютого 2018

розмір шрифту | Друк

[Як отримати довідку про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб](#)

[Як отримати щомісячну адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг](#)

[Телефонний довідник для переселенців](#)

[Інформація щодо соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції](#)

[Інформація щодо отримання медичних послуг](#)

[Інформація щодо отримання освітніх послуг](#)

[Інформація щодо працевлаштування](#)

[Інформація для суб'єктів господарювання](#)

Рис. 3.5. Інформація щодо можливості отримання ВПО послуг, розміщена на офіційному сайті Тернопільської міської ради (станом на 2018 рік)

Примітка. Наведено за [47]

Інформаційні дані щодо можливості отримання послуг розміщує Радник з питань ВПО в Тернопільській області (<https://www.facebook.com/profile.hp?id=10001027467458>). Завданнями Радника є: «консультаційна допомога ВПО, працівникам соціального захисту, працівникам ПФУ, ДМС, управлінь освіти, ГО з питань соціального захисту ВПО; організація, проведення та участь в тематичних заходах» [21] (див. додаток Б).

Як бачимо з додатку Б, у рамках Тернопільської міської громади об'єднуються зусилля державних і недержавних інститутів у питаннях соціальної адаптації ВПО.

Разом з тим, на регіональному і місцевому рівнях потрібен чіткий облік переселенців, проведення систематичного моніторингу отримання ними допомоги з різних джерел.

Важливим інструментом державного впливу в питаннях соціальної адаптації переселенців повинно бути сприяння розвитку підприємницьких ініціатив і самозайнятості. Інструментом цього є професійне навчання.

У контексті розвитку місцевого підприємництва можуть бути використані можливості громадських утворень. Так, громадські організації, використовуючи інформаційні інструменти, можуть запропонувати ВПО пройти безкоштовні курси з основ підприємництва та підвищення мотивації до започаткування свого бізнесу, власної справи.

До прикладу, «у Херсонській області ГО «Вектор розвитку» в партнерстві зі Службою зайнятості та за фінансової підтримки Міжнародної організації з міграції розпочала програму «Стабілізаційна підтримка внутрішньо переміщених осіб та місцевих громад в Україні», яка передбачає навчання вимушених переселенців основам приватного бізнесу та підприємницького мислення» [4].

Значна роль у допомозі переселенцям на рівні територіальної громади повинна бути відведена приватному сектору.

На території Тернопільської міської громади вже є такий досвід. Заклад громадського харчування «Реберня» в Тернополі «залучив 20 переселенців ледь не з усіх регіонів нашої держави. Наш шеф-кухар – з Одеси, су-шеф – з Харкова, є кухарі з Краматорська, Маріуполя, Ізюма. Також у нас трудяться експетитори, логісти, прибиральниці. Один із наших працівників – з Сєверодонецька. Якщо раніше він розповідав, що на Луганщині у нього залишилася нерухомість, то недавно сповістив, що такої вже немає, все розбомблено і фактично у Тернополі йому доведеться розпочинати все з нуля. Оскільки ми довозимо гарячу їжу одразу в 20 локацій, запросили на роботу водіїв із власним транспортом, знову ж таки серед них є внутрішньо переміщені особи» [76].

Із зазначеного вище бачимо, що на роботу працевлаштовані, насамперед, ті ВПО, які вже мають досвід практичної діяльності у сфері готельно-ресторанного господарства. Це логічно, оскільки не витрачається час на навчання персоналу, а прийняті на роботу переселенці є професійно підготовленими і знайомими з корпоративною культурою закладу.

В подальшому напрямами вдосконалення роботи підприємців з переселенцями можуть стати:

- перевізники можуть надавати допомогу у перевезенні: пасажирів всередині держави і поза межами України; гуманітарного вантажу;
- спеціалізовані фірми (курси іноземних мов) – надавати послуги щодо оволодіння основами іноземної мови (це актуально для молоді);
- приватні підприємці в сфері охорони здоров'я – надавати безкоштовну медичну допомогу;
- заклади ресторанного господарства, піцерії, кафе – надавати послуги харчування (наприклад, безкоштовні сніданки, обіди, вечері);
- аквапарк – надавати послуги щодо користування басейном (для дітей безкоштовно, а для ВПО із знижкою);
- ІТ-компанії можуть запустити категорію «Тернопільська допомога», де місцеві жителі і ВПО зможуть обмінюватись актуальною інформацією про послуги, умови їх надання, новинами Тернополя тощо.

Діяльність бізнесових структур в питаннях соціальної адаптації ВПО повинна «підсилюватись» громадськістю, оскільки «ефективність діяльності громадських організацій не можна розглядати у відриві від внеску бізнесу. Значною мірою успішність громадських ініціатив зумовлена активною взаємодією з приватними структурами та приватною фінансовою підтримкою» [4].

Загалом, «найрезультативнішими у довгостроковому періоді форматів допомоги ВПО щодо ресоціалізації та працевлаштування є проекти зі створення умов для розвитку підприємницьких ініціатив і самозайнятості, створення бізнес-інкубаторів та бізнес-освіти. Оптимальним форматом самозайнятості та працевлаштування ВПО можуть стати соціальні підприємства, що є специфічною формою бізнесу, в якому підприємницька діяльність є організаційно-фінансовим підґрунтям для вирішення соціальних проблем» [4].

Висновки до розділу 3

1. У роботі визначено напрями вдосконалення інституційного супроводу діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні. Нормативно-правове забезпечення і його покращення стосується питань проведення перевірок з питань додержання законодавства про працю в умовах війни. Розширення суб'єктного складу учасників діяльності щодо соціальної адаптації ВПО запропоновано здійснювати з використанням коворкінгу.

2. У контексті вдосконалення інструментарію діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні, автор акцентує увагу на виключній ролі держави у використанні таких інструментів (максимально повне інформування ВПО через різні джерела, формування чіткого переліку пропонуванних ВПО послуг та ін.). Інструментарій, застосовуваний державою, має доповнюватись інструментами регулювання з боку підприємців (надання послуг харчування, охорони здоров'я тощо), громадських формувань (ініціативи, синхронні з бізнес-структурами, допомога у розміщенні та ін.).

Висновки

1. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є процесом їх пристосування до нових умов життя, соціальних факторів і ситуацій, практичною діяльністю державних і недержавних інститутів щодо задоволення потреб взаємодіючих сторін (наприклад, ВПО і підприємців).

2. Питання здійснення соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні вимагають спільної діяльності державних та недержавних інститутів а також територіальних громад і їх жителів; підприємств, установ і організацій; ЗМІ; внутрішньо переміщених осіб.

3. Для здійснення діяльності щодо соціальної адаптації ВПО створена мережа державних і недержавних інститутів. Одним із державних інститутів є Управління держпраці у Тернопільській області. Організаційно-функціональний супровід його роботи щодо соціальної адаптації ВПО сформований.

4. Реалізація досліджуваного державним органом повноважень, які стосуються соціальної адаптації ВПО, співпраця Управління держпраці з інститутами державного і недержавного секторів економіки опирається на інформаційно-комунікативні, консультативні та інші інструменти.

5. На соціальну адаптацію вимушених переселенців в Тернопільському регіоні та на діяльність державного органу впливають фактори зовнішнього середовища. У першому випадку вони представлені соціальним, інформаційним, психологічним та іншими факторами, а у другому – взаємодією державних і недержавних інститутів у регулюванні соціальної адаптації ВПО.

6. Автор вважає, що: нормативно-правове забезпечення і його покращення; розширення суб'єктного складу учасників діяльності щодо соціальної адаптації ВПО мають стати напрямками вдосконалення інституційного супроводу діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні.

7. Вдосконалення інструментарію діяльності щодо соціальної адаптації вимушених переселенців в регіоні вимагає спільних зусиль державних і недержавних інститутів, підприємницьких структур. Вдосконалення роботи підприємців з переселенцями може здійснюватися в сферах: транспорту, охорони здоров'я, громадського харчування, ІТ- сфери.

Список використаних джерел

1. Балусьва О., Никифоренко Н. Внутрішньо переміщені особи як ресурс інноваційного розвитку в контексті теорії людського капіталу. *Менеджер*. 2018. №3 (80). С. 5–15.
2. Бардінов О., Бардінова А. Змістова характеристика ключових понять, які застосовуються до внутрішньо переміщених осіб. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія «Педагогічні науки». 2017. Вип. 20. С. 16–20.
3. Блинова О. Соціально-психологічна адаптація дітей із родин вимушених переселенців. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 2. С. 19–30.
4. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2016. 140 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/295.pdf>
5. Вишньовський В. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37882/2/MCTD_2022_Vyshnevsky_V-Psychological_adaptation_3-5.pdf
6. Відділ з питань додержання законодавства про працю, зайнятість та інших нормативно-правових актів. URL: <https://te.dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/Viddil-z-pytan-doderzhannya-zakonodavstva-pro-pratsyu-zajnyatist-ta-inshyh-normatyvno-pravovyh-aktiv.pdf>
7. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=152&from=&till=&m=6>
8. Голова Держпраці обговорив з європейськими експертами питання щодо запобігання трудовій експлуатації українців. URL: <https://dsp.gov.ua/main-news/holova-derzhpratsi-obhovoryv-z-ievropeiskymu-ekspertamy-pytannia-shchodo-zapobihannia-trudovii-ekspluatatsii-ukraintsiv/>
9. Громади отримують часткову компенсацію від уряду за поселення переселенців. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/17/684187/>
10. Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві. М., 1997.

11. Гуманітарні штаби Тернополя продовжують надавати допомогу внутрішньо переміщеним особам, які проживають у громаді. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/news/62139.html>
12. Державний комітет статистики України. Всеукраїнський перепис населення 2001 р. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.
13. За два місяця Держпраці легалізовано майже 25 тисяч працівників. URL: <https://dsp.gov.ua/main-news/za-dva-misiatsia-derzhpratsi-lehalizovano-maizhe-25-tysiach-pratsivnykiv/>
14. Зейтуллаєва Е. Гендерний вимір політики адаптації внутрішньо переміщених осіб. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 2 (74). С. 131–137.
15. Зражевський С., Мультиверсум. Філософський альманах. К.: Центр духовної культури. 2004. № 39. С. 1- 14
16. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20126
17. Коворкінг: що це простими словами, переваги і недоліки. URL: <https://xn--90aamhd6acpq0s.xn--j1amh/teoriya/kovorkinh-shcho-tse-prostymy-slovamy-perevahy-i-nedoliky>»
18. Коворкінг-центри. URL: <http://radka.in.ua/poradi/kovorking-sho-ce-za-centri-abo-zoni.html#i-2>
19. Компенсація витрат за тимчасове розміщення переселенців/450 грн за прихист. URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/nadannia-kompensatsii-vytrat-za-tymchasove-rozmishchennia-vnutrishno-peremishchenykh--osib-iaki-peremistylisia-u-period-voiennoh>
20. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
21. Корисні контакти для ВПО Тернопільська область. URL: https://snap.rada.te.ua/images/office/files/info/_dk_ter.pdf
22. Корпач Н., Сидорук І. Соціальна робота з дослідження стану адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/14189/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%87%2C%20%D0%A1%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BA-133-139.pdf>

23. Косілова О. І. Правозахисні функції громадянського суспільства. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 10 (190). С. 10–13.
24. Кошляк Н.Е. Види інститутів громадянського суспільства як суб'єктів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19115/%D0%9A%D0%BE%D1%88%D0%BB%D1%8F%D0%BA%20%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F%20%D0%95%D0%B4%D1%83%D0%B0%D1%80%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
25. Кудря І. Захист та відновлення прав ВПО: міжнародні стандарти та національний досвід. *Віче*. 2016. № 7-8. С. 14-15.
26. Лавер О.Г. Біженці, вимушені переселенці та нелегальні мігранти ХХ – початку ХХІ століть як глобальна проблема людства. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. Вип. 2 (33). 2014. С. 92-100.
27. Лібанова Е.М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України. *Вісник НАН України*. 2014. № 12. С. 15-24.
28. Логвинова М. Міждисциплінарні дослідження внутрішньо переміщених осіб зі сходу України у працях українських науковців. Регіональні проблеми України : географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Херсон, 3–4 жовтня 2019 р. / за заг. ред. І. Пилипенка, Д. Мальчикової. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 148–152.
29. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.
30. Мазіна Н. Е. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. *Вісник Маріупольського державного університету, Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2016. Вип. 12. С. 131-138.
31. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Грані*. 2015. № 8. С. 6-11.
32. Мельник В. П. Інститути громадянського суспільства та їх роль у становленні недержавного соціального захисту осіб з інвалідністю: науково-теоретичний аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68), № 4. С. 65–70

33. Міністерство соціальної політики України URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=167122&cat_id=107177.
34. Міхеєва О., Серєда В. Сучасні українські внутрішньо переміщені особи: основні причини, стратегії переселення та проблеми адаптації. Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні. Збірка аналітичних матеріалів. Львів, Галицька видавнича спілка, 2015. С. 9 – 49.
35. Набули чинності зміни до деяких законодавчих актів щодо оптимізації трудових відносин. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/publications/tax-and-legal-alert/2022/changes-labor-law.html>
36. Наджафгулієв Рафіг Іслам огли. Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці: канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2013. 195 с.
37. На Тернопільщині інспектори праці залучатимуться до мобільних груп, які надаватимуть допомогу внутрішньо переміщеним громадянам. URL: <https://te.dsp.gov.ua/na-ternopilshhyni-inspektory-pratsi-zaluchatymutsya-do-mobilnyh-grup-yaki-nadavatymut-dopomogu-vnutrishno-peremishhenym-gromadyanam/>
38. На Тернопільщині понад 20,5 тисяч вимушених переселенців застережено про ризики потрапляння у трудове рабство. URL: <https://te.dsp.gov.ua/na-ternopilshhyni-ponad-20-5-tysyach-vymushenyh-pereselentsiv-zasterezhenopro-ryzyky-potraplyannya-u-trudove-rabstvo/>
39. Надрага В.І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику». Український соціум. 2015. № 1. С. 134 – 141
40. Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Раунд 17 – червень 2020 р. URL: <https://iom.org.ua/ua/periodychni-vydannya>.
41. Ніколаєва А.М. Стратегії соціально-професійної адаптації внутрішньо переміщених осіб в українському суспільстві (на прикладі суб'єктів малого підприємництва)». URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21968/Nikolaieva_Strategii_sotsialno_profesiinoi_adaptatsii_vnutrishno_peremishchenykh_osib_v_ukrainskomu_suspilstvi_na_prykladi_sub%CA%BCektiv_maloho_pidpriemnytstva%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
-

42. Ніколаєнко С., Ніколаєнко О. Поняття адаптації в різних напрямках психології. Світогляд – Філософія – Релігія : збірник наукових праць. Суми : УАБС НБУ, 2012. Вип. 2. С. 68–77.
43. Новікова О., Шамілева Л. Мобілізація соціальних ресурсів внутрішньо переміщених осіб із промислових регіонів України на забезпечення розвитку територіальних громад. Економіка промисловості. 2016. № 4 (76). С. 70–79.
44. Освіта в Україні: базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/617/61743/1serpkonf_informatsiy-niy-byuleten.pdf.
45. Основні права та пільги переселенцям: на що можна розраховувати. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210711_osnovn-prava-ta-plgi-pereselentsyam-na-shcho-mozhna-rozrakhovuvati
46. Офіційний сайт Управління Держпраці у Тернопільській області. URL: <https://te.dsp.gov.ua/>
47. Офіційний сайт Тернопільської міської ради. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/gromadyanam/informatsiya-dlya-vnutrishno-peremishchenih-osib/>
48. Оцінка проблем психологічної, соціально-економічної адаптації та інтеграції жінок з числа ВПО у нові громади (Вінницька, Львівська та Київська області). URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/303191.pdf>
49. Пашенко Ю., Путінцев А. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України : сутність, поняття, підходи. Економіка. Фінанси. Менеджмент : Актуальні питання науки і практики. 2019. № 9. С. 110–121.
50. Перевірки додержання законодавства про працю: зміни з 23 липня. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8076-perevrki-doderzhannya-zakonodavstva-pro-pracyu-zmni-z-23-lipnya.html>
51. Понад 250 тисяч громадян отримали відповіді на свої питання через сервіс «Інтерактивний інспектор». URL: <https://dsp.gov.ua/main-news/ponad-250-tysiach-hromadian-otrymaly-vidpovidi-na-svoi-pytannia-cherez-servis-interaktyvnyi-inspektor/>
52. Порядок працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. URL: https://biz.ligazakon.net/news/211084_poryadok-pratsevlashtuvannya-vnutrshno-peremshchenikh-osb
-

53. Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб: що потрібно знати. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=24202>
54. Привітне Тернопілля. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14720>
55. Прийом переселенців: уряд збільшив удвічі компенсації за комунальні послуги. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3583045-prijom-pereselenciv-urad-zbilsiv-udvici-kompensacii-za-komunalni-poslugi.html>
56. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012. № 4572-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1.
57. Про статус громадян, які в умовах війни були переміщені в рамках території України. URL: <https://sich-pravo.org/pro-status-gromadyan-yaki-v-umovah-vijny-peremishheni-v-ramkah-terytoriyi-ukrayiny/>
58. Проценко О. «Внутрішньо переміщені особи» як категорія теоретизування та соціальної практики. Грані. 2018. Т. 21. № 4. С. 47–55.
59. Путінцев А., Пащенко Ю. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/xtQNxOpxpLu5m2UOqLcS.pdf>
60. Разметаєва Ю. С. Права людини у системі інститутів громадянського суспільства: аксіологічний вимір. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 40. С. 310–313.
61. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації внутрішньо переселених осіб у приймаючих громадах України. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/232817>
62. Розвиток інститутів громадянського суспільства у 2020 році. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/rozvitok-institutiv-gromadyanskogo-suspilstva-u-2020rotsi?fbclid=IwAR1_U9ZNMlXaTj4ZigtqN4rT5tTGqHDOViWnboJsqqWFb3z9lzx3_2OMHw
63. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. Митна справа. 2015. № 2(2.2). С. 154-159.
64. Стан інтеграції та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні на прикладі Одеської області. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/3-Stan-integratsiyi-ta-sotsialnoyi-adaptatsiyi-VPO-v-Ukrayini.pdf>
65. Субботіна О.О. Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб в сучасній Україні: дипломна робота. Київ, 2016. 99с. URL:

<http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/06/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%B0-%D0%9E.pdf>

66. Тернопільщина: 16 тисяч внутрішньо переміщених громадян отримали фахову консультативну допомогу щодо дотримання їхніх трудових прав в умовах війни. URL: <https://te.dsp.gov.ua/ternopilshhyna-16-tysyach-vnutrishno-peremishhenyh-gromadyan-otrymaly-fahovu-konsultatyvnu-dopomogu-shhodo-dotrymannya-yihnih-trudovyh-prav-v-umovah-vijny/>

67. Тітар І. О., канд. соціол. наук, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», «Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця», адреса доступу: URL:<http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/US-4-2016/57-68.pdf>

68. У громаді поблизу Тернополя відкрили благодійну кухню для переселенців (відео). URL: https://teren.in.ua/news/u-gromadi-poblizu-ternopolya-vidkrili-blagodiynu-kuhnyu-dlya-pereselenciv-video_393178.html

69. Формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в умовах системних криз в Україні : монографія / за заг. ред. О. Балуєвої ; Донецький державний університет управління. Кривий Ріг, 2018. Т. 3. 140 с.

70. Ходот, Д.О. "Соціальна адаптація вимушених переселенців в Україні" [Текст] / Д.О. Ходот, О.І. Шундрік // Освіта, наука та виробництво: розвиток і перспективи : матеріали II Всеукраїнської науково-методичної конференції, м. Шостка, 20 квітня 2017 р. - Суми : СумДУ, 2017. - С. 54-55.

71. Холоднюк Н. Зміст соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні. Тези всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України». Тернопіль, 31.05.2022р.

72. Холоднюк Н. Особливості діяльності за дотриманням законодавства про працю і зайнятість. Тези всеукраїнської науково-практичної конференції «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін». Полтава, 27.10.2022 р.

73. Центр «ЯМаріуполь» відкрили у Тернополі. URL: https://teren.in.ua/news/centr-yamariupol-vidkrili-u-ternopoli_392800.html

74. Шкільняк М.М., Кривокульська Н.М. Теорії лідерства та їх застосування в публічних організаціях. Менеджмент ХХІ століття : глобалізаційні виклики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: зб. наук. пр. Полтава: ПП «Астрая», 2021. 319 с.; С. 23-27. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u295/tezi_zbirnik_s_176_1.pdf
75. Що має знати внутрішньо переміщена особа? URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:Prometheus+VPO101+2022_T2/about
76. Як тернопільський бізнес допомагає переселенцям з роботою: «Реберня» працевлаштувала понад 20 внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.gazeta1.com/statti/ak-ternopilskyj-biznes-dopomagaye-pereselentsyam-z-robotoyu-rebernya-pratsevlashtuvala-ponad-20-vnutrishno-peremishhenyh-osib/>
77. I квартал. Вимушені переселенці: адаптація до мирного життя. URL: <http://old.zounb.zp.ua/node/5346>
78. Cheong P.H. et al. Immigration, social cohesion and social capital: A critical review. CriticalSocial Policy. 2007. Vol. 27. No 1. P. 24-49.
79. Colson E. Imposing Aid: The Ethnography of Displacement and its Aftermath KroeberAnthropological Society, № 100(1). P. 154-167. URL:http://kas.berkeley.edu/documents/Issue_99-100/11-ImposingAid.pdf.
80. Harrell-Bond B. Imposing Aid: Emergency Assistance to Refugees. New York: Oxford University Press, 1986.
81. Kahneman D., Tversky A. Choices, values and frames. New York : Russell sage Foundation, 2000.
82. Nikolajchuk M. The constituent elements of the mechanism of regulation of migration processes of the ruralpopulation // Rehional'na ekonomika. 2005. №. 37. P. 105-112.
83. Ryan Detal. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. Journal of Refugee Studies. 2008. Vol. 21. № 1. P. 1-18.